

III. rész

AMERIKAI SÓ

Magyar voltam Amerikában

Cincinnati-ban Jeszenszky Istvánné Gödöllei Gyöngyi elővesz a konyhájukban egy körülbelül 3/4 kg-os sótartót, és azt mondja:

- Ez a százhetvenegyedik.

Nem értem, miről beszél. Mi az, hogy százhetvenötödik só? Főzi tovább az ünnepi ebédet, mely annak örömére készül, hogy ő, a moholi, és én, a temerini-újvidéki találkoztunk itt náluk, lakom is ott néhány napig, tartok majd egy előadást az itteni magyaroknak is a negyvennégyes-negyvenötös délvidéki magyarirtásról, utána beszélgetünk a jelenlegi helyzetünkről, és folytatom az utamat más amerikai városok magyarjai felé. Ezért hívtak meg, vállalták az útiköltség megtérítését, és gondoskodnak rólam amerikai és kanadai tartózkodásom egész ideje alatt. Mint utólag kiszámolom, húszezer kilométert utaztattak az amerikai kontinensen, éppen a Föld egyenlítőjének a felét. Kézről kézre adtak, kezdve a délkeleti Atlantától, onnan az északkeleti Cincinnati-t át a szomszédos Columbusba, közben érintve az amerikai magyarság legjelentősebb összejövetelének színhelyét, a magyarul Reménység-tavának nevezett kirándulóhelyet, ahova évente rangos itthoni-otthoni: romániai, szlovákiai írókat, politikusokat hívnak meg, s ahol Sütő Andrással és Pomogáts Bélával volt szerencsém részt venni a Magyar Baráti Kör egy hétig tartó találkozóján. A magyarság déli végeiről eddig még nem járt náluk vendég. Sajnos, nagyon divatba jöttünk. A tőlünk, a volt Jugoszláviából ideszármazottak most azt mondták:

- Mi eddig mindig részt vettünk a hasonló vállalkozásokban, de tőlünk sosem járt még itt senki. Most olyan a helyzet odahaza, hogy időszerű onnan is hozatni valakit.

Így ért az a megtiszteltetés, hogy a mi tájunkról elsőként jöhettek el Amerikába és Kanadába, tájékoztatni az itteni nemzetársainkat sanyarú helyzetünkről. Az utaztatáshoz szükséges több mint másfél ezer dolláros viteldíjat egy egykori Topolya melletti földbirtokos, Szabadkáról elszármazott földink, a már nyugalmazott dr. Leibach Péter előlegezte. Mi, nem nyugati magyarok, nem tudjuk, hogyan fest egy hasonló utaztatás költségeinek fedezése. Hát úgy, hogy minden egyes utazáshoz keresnek hasonló buzgó vállalkozót, az előadásokon pedig belépődíjat szednek, vagy költség-hozzájárulásért kalapoznak, s a bevételből fedezik a kiadásokat. Ha kevés a bevétel, ráfizet a vállalkozó.

Utamat a délnyugati partokra, Los Angelesbe folytattam, ott majd egy hétig csupa magyar pap adott át egyik kocsijából a másikba, s vittek plébániájukra, parókiájukra, kérésemre vagy maguktól mutogatván, milyen erős az egyházuk, hány hívójük van. Innen ismét vissza a kontinens közepén fekvő Denverbe, csak az égből látván a sivatag közepén elterülő Las Vegas szerencsevárost és a főnről is beláthatatlan sivatagot meg a rajta keresztül kigyózó, félreismerhetetlenül jellegzetes Colorado kanyont, a Grand Canyont meg a fehér sómezőket a Nagy-Sóstó körül. Mindenütt talákoztam fajtámbélivel, s olyan élményeket szolgáltatott az út már itt az elején, mint az említett Denverben. Vagy fél órát kellett várni a hatalmas repülőterén. A légitársaság, a Continental - a nemrégben csődbe jutott nagynevű PanAm utóda - külön kis térképet mellékel a légikikötőkről a jegyhez a méretektől kába utasnak. Denverben, a jó szokáshoz híven, elővettem egyik, a repülőter telefonfülkéinek hosszú sora mellé láncolt telefonkönyvet. Ugyebár a magyar utas előbb a Kiseket, Tóthokat, Nagyokat nézi meg az idegen ország telefonkönyvében. Nem azt, hogy vannak-e, mert az kétségtelen, hogy egy ekkora városnak - körülbelül egymillió a lakosa - igen sok ilyen nevű lakosa van.

Hosszú utam során megszoktam, hogy vezetéknevem nem ismeretlen, különösen az idősebbek előtt, akik emlékszenek még a harmincas évek eleji biatorbágyi vonatrobbanásra és annak elkövetőjére, Matuska Szilveszterre. Persze unom már magyarázgatni, hogy fogalmam sincs, van-e rokoni kapcsolat közöttünk, annyit tudunk róla, hogy csantavéri születésű volt, és hogy valamelyik ősöm is onnan ment el valamikor juhászkodni Szenttamás határába. Nézegetem a denveri Kiseket, Kisseket - Csókosszájú, mondja nevükre az angolul értelmező amerikai -, Kisheket a vastag könyvben, s egyszer csak gondolok egy merészre. Felütöm az M betűnél. Hát szinte a döbbenet erejével hat rám, hogy ott találok két névrokonom nevét teljesen azonos írással és még vagy hat másikat sh-s és sch-s változatban. Tele van velünk Amerika. Nem a névrokonaimmal, hanem velünk, magyarokkal.

- Harmincnyolc székeleykevei család él nálunk - közli velem Vancouverben, a már kanadai nyugati végekre eső következő állomáson Bene Imre, az itteni vendégfogadóm, az adai Szollár házaspár sógora: - Ott nálunk az egyik városban harmincnyolc székeleykevei család él. Ott valahol Edmonton közelében egy kertészkedésre alkalmas völgyben. Los Angelesben kezembe kerül az amerikai magyar református papok címtára. Százhús nevet találok benne. Jóval később, azt hiszem, New Yorkban megszerzem az amerikai magyar szervezetek jegyzékét. Ebben meg háromszázharminc címet találok. Torontóban már szükségesnek tartottam, hogy egyik új barátomtól kérjek egy helyi magyar telefonkönyvet. Hasonló volt a kezemben Chicagóban, Los Angelesben, Washingtonban... New Yorkban Hámos László szintén új barátom hurcolászott egy este le-föl a városban, s nem mulasztotta el megjegyezni az érdekességet, hogy hol vannak a gyémántkereskedések. De nem ez az érdekesség, hanem az a megjegyzése, hogy az ottani zsidó üzlettulajdonosok tolvajnyelve a magyar.

Mind ezt és a sok más hasonló élményt úgy összegeztem magamban, hogy még föl is jegyeztem: Most már látom, hol vannak azok az emberek, akik hiányoznak az adai, szabadkai, zentai, verseci, becskerekéi, palánkai ... a Bácska, Bánát, Szerémség, Baranya üresen hagyott magyar házaiból. Én meg itt, Amerikában és Kanadában azon örvendezek, hogy ha egy kukkot sem tudtam volna angolul, akkor is végigutazhattam volna a húszszret. Szeles-Varga Annamária, az adai Potisje gyár egykori alapító tulajdonosának agilis lánya Vancouverben mondta: Annyi adai van itt kinn, mint otthon.

Torontóban meghívást kaptam valahova Kitchener környékére, vegyek részt az ottani temeriniek egyik összejövetelén. Harmincnyolc házaspár lesz jelen.

Akik otthonról hiányoznak, azok itt kinn hogyan élnek? Ha megtették azt, hogy én magyar lehettem Amerikában és Kanadában, ők vajon azok-e még?

A Reménység-tavánál

" Itt valahol, ott valahol
Esett, szép, szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol
S kicsordul gúnyos fájdalmukból
Egy ifjú-ösi könny, magyar könny:
Miért is?"
(Ady: Négy-öt magyar összehajol)

A Reménység-tava nem kitalált valami, hanem az amerikai Ohio állam Zaleski nevű természetvédelmi erdőségében egy valóságos tó. Itt tartották az idén immár tizenhatodik alkalommal az Amerikai Magyar Baráti Kör összejövetelét. Véleményem szerint az egyetlen olyan magyar tömörülés ez a laza szervezet, amely képes a sokféle beállítottságú amerikai szervezeteket és egyéneket egybetartani. Vagy ami még ennél is fontosabb: közös vállalkozásra serkenteni a magyarság érdekében.

Nem kis szó!

A világnézeti különbség az ottani magyarság körében talán még az anyaországainál is sokrétűbb, az egyes csoportok véleménye végletesen elütőbb, mint odahaza. Vagy ha nem is elütőbb, de az emberek szabadabban kifejtik véleményüket, akár elérnek vele valamit, akár nem. Persze a szélsőségesek buzgalma általában meddő; önámítás az egész, lelki kiélés, látszattervekenység, amit elvégezvén, a szorgalmazóknak nem is marad már sem idejük, sem erejük, sem ötletük hasznos módon magyar lenni. Hogy ez mennyire így van, tapasztalhattam amerikai tartózkodásomnak már a második napján Clevelandben, ahol belépve Berta László nyomdájába, ott találtam egy csoport magyart, akik arról akartak meggyőzni, hogy Szálasi, a háborús bűnösként kivégzett nyilas vezér csakugyan a magyarság érdekében buzgólkodott. Mikor én erre azt válaszoltam, hogy hát hiszen akkor kötötte az ország szekerét Hitleréhez, amikor már maga Hitler is veszte volt, akkor meg azt bizonygatták, hogy Hitlerről sem szabad elhinni azt a sok gonoszszógot, amit terjesztenek róla. Nehéz magyarázatot találni arra, hogyan lehetséges, hogy komolyan gondolkodó emberek ennyire elfogultak legyenek. Talán az a legkézenfekvőbb, hogy ezek az emberek a természetes környezetükből kiszakadva, az anyaországtól megtagadva, hazájukból kitiltva nem tudtak igazi fogódzkodót találni, amibe kapaszkodva megtarthatták volna magyarságukat. Ilyesmiből ered azután a sumerság gondolata is, hiszen a háborúban megvert, az országában meggyötört, nemzeti érzéseiben megalázott magyarságnak, ha lélekben fenn akart maradni, ki kellett valamit találnia, hogy valamiből gyűjtsön magának lelkierőt.

Nos, az MBK-nak nevezett baráti közösség meg akart maradni a realitások mellett, s az ottani magyarokat összefogni anélkül, hogy erőszakot akarna elkövetni ellenük bizonyos csoportok kizárásával. Ez ugyan nem mindig sikerül, mert például az MBK alapító tagjait - Bójtós Lászlót, Éltető Lajost, a később hozzájuk csatlakozó hetini születésű, de Szabadkán felnőtt Csiszár Istvánt - sokan lekommunistázták amiatt, hogy a rezsimváltás előtti időben Magyarországról előadókat hívtak az MBK-találkozóra, amit hivatalosan Itt-Ott találkozóknak neveznek.

Hogyan jön létre egy ilyen szervezet? Egyik volt elnökének, a Chicagóban élő Sass Márton építészmérnöknek és vállalkozónak a lakásában ráakadtam a szervezet negyedévenként megjelenő folyóiratának a bekötött számaira. Az elsők írógépen készültek, indigóval. A szervezet tizedik évfordulója alkalmából, az amerikai Ada nevű faluban élő Éltető Lajos feljegyezte, hogy hatvanhatban, a magyar forradalom tizedik évfordulóján egyik diáktársától értesült, hogy kubai menekült diákok magyar filmet vetítenek. Ő elment, megnézte, és ott eszébe jutott, hogy össze kellene hajolniuk a magyaroknak.

Az idei összehajlás is istentisztelettel kezdődött. S mindennap a munka ugyanúgy. Két alkalommal két papot is láthattunk szolgálni rendhagyó módon. Az egyik Kálmán Szabolcs clevelandi református tiszteletes volt, a másik pedig Végvári Vazul New York-i ferences szerzetes. Mindkettőjüknek az volt a célja, hogy a szertartásba minél jobban bevonja a híveket. A szertartás elnevezése sem a hagyományos: nem mise és nem istentisztelet, hanem istenszolgálat. Kálmán tiszteletes úr avval jeleskedett, hogy csengő hangú felesége közreműködésével a híveket meg tudta énekelteni, Vazul atya pedig azzal, hogy játékosan is szerepeltette a híveket. A kirándulóhelyen nincsen harang, Vazul atya ezen úgy segített, hogy a hívekkel szimbolikusan húzatta a harangkötelet, közben mindannyian hangosan bim-bamoztunk.

Az amerikai és a kanadai magyaroknál, bármilyen felekezethez tartozanak is, elmaradhatatlan tartozéka az istentiszteletnek, hogy a végén eléneklik a magyar Himnuszt. Ez annyira hozzátartozik, mint a Miatyánk. Sőt bizonyos tekintetben jobban is, mert a Miatyánkot valahol újabb szövegmódosításokkal éneklük, másutt a régebbi fordítás szerint, a Himnuszt azonban mindenütt egységesen, és mindenütt vigyázállásban. És ezen nem ütközik meg az istentiszteleten jelenlevő más nemzetiségű hívők serege, hiszen ők tudták, hogy magyar istentiszteleten fognak részt venni. A magyar templomokban egyébként ugyanígy elmaradhatatlan a magyar zászló, vagy a szent koronás, vagy az ötvenhatos, lyukas. Az oltár egyik oldalán áll a magyar, a másikon az amerikai vagy Kanadában a kanadai lobogó. Az egyik istentiszteleten meg még a Székely Himnuszt is énekeltek. Kis kartonlapra kinyomtatva szét is osztották a híveknek. Mellette persze ott van a God Bless America. Meg kell adni az Istennek, ami az Istené, s a császárnak, ami a császáré. Ehhez persze nem elég az isteni tulajdonságú Isten, a császárnak is bölcsnek kell lennie, hogy megtúrje a másként gondolkodókat és érzőket.

Az Itt-Ott találkozón persze úgy általában is sok látható jele van annak, hogy ez magyarok összejövele. A tóparti üdülőházak nagy részét, vagy néha maradéktalanul mind lefoglalják a magyar résztvevők.

Aki más nemzetiségű oda téved, az hamar észreveszi, hogy idegen környezetbe került. Nem győz csodálkozni, hogy esténként, amikor már oldott hangulatban tábortűz mellett vagy csak egy-egy házban összejőve énekelgetnek, miféle népek ezek. Hát mikor még a cserkészek szervezik a tábortüzes esti műsort, s magyar csatakiáltásokkal huj-huj, hajráznak. Az ilyesfajta magatartástól, amit itthon vagy bármelyik környező államban elmarasztalendő magyarkodásnak minősítene még a toleránsabb többségiek jó része is, Amerika nem lesz sem kisebb, sem kevésbé Amerika. Sőt ettől talán a legamerikaibb.

Magyar kilátások

Budapestről, Erdélyből, a Felvidékről nem egy előadó járt már az Itt-Ott találkozókra, nem a szervezőkön múlt, hogy tőlünk eddig még senki sem volt náluk. Pedig két alkalommal is történt erre kísérlet. Néhány évvel ezelőtt egyik neves költőnk tisztelték meg a meghívással, ő azonban azzal háritotta el, hogy túl öreg ő már ahhoz, hogy a küszöbön várja, beengedi-e a házigazdája. A meghívás ugyanis kötelezően azzal jár, hogy az előadó körutat tegyen Amerikában, s a meghívók sosem vállalják a vendég szállodai költségeinek fedezését, hiszen az túl drága lenne, az előadók is általában inkább némi tiszteletdíjra tartanak igényt, semmint a szállodai költsékezésre. A közelmúltban politikai szervezetünk képviselőjét invitálták amerikai magyarok, ő neki meg az volt a kikötése, hogy feleségestül megy, vagy nem megy. Nem ment. Az év első felében végre egy délvidéki vendég is járt az amerikai magyarok között Tolnai Ottó személyében, ő azonban nem vállalkozott politikai szereplésre. Mint egyik közös vendéglátónktól hallottam, Ottó rezignáltan szögezte le egyik előadásán, hogy ő a közelmúltig jugoszláviai magyar költőnek tartotta magát, s most a saját hibáján kívül nem maradt, csak a magyar jelző a besorolása előtt.

Miről beszélt az anyaországi vagy az erdélyi magyar az amerikai magyaroknak? A délvidéki természetesen a negyvennégyes magyarírtással kezdte, s az országzülléssel-bomlással folytatta, elmondván mindazt, ami e közben a mi magyarjainkat éri vagy egyelőre még csak fenyegeti.

Nem mindegy, hogyan gondolkodnak az amerikai magyarok, hiszen ha nem is túl nagy mértékben, de csak befolyásolják az amerikai valóságot, hogy ne mondjuk: politikát. S az a történelmünkben- történelmünkben egyedülálló helyzet alakult ki, hogy már nemcsak az amerikai - vagy általában a nyugati - magyarság akar beleszólni az anyaország

sorsába, hanem az anyaország ezt el is várja tőlük. Hogy csak egy módját említsük a beleszólásnak: az amerikai magyarok tőkéjük hazaáramoltatásával nem kevésbé befolyásolhatják az anyaország gazdasági erejét. Nekünk, kisebbségieknek meg nem segíthet jobban az anyaország, mint ha gazdaságilag, erkölcsi rendjét tekintve szilárd, a világban s elsősorban a környező államokban tekintélye van. Nem úgy, mint csak néhány évvel ezelőtt is, amikor a „pénzes” jugoszláv vendég kedvéért fél lábón ugrált a primás a Mátyás-pincében, s nem is csupán ott, meg nem is csupán a primás.

Pomogáts Béla is tartott előadást a Reménység-tavánál. Arról beszélt, mik a magyarság lehetőségei és feladatai itt az ezredforduló táján. Témája tehát nem csak az anyaországi magyarságra vonatkozott, természetes, hogy mi vajdaságiak, volt jugoszláviaiak is érintve vagyunk. De hát miért ne lehetnénk? Amerika adhatja saját állampolgárát miniszterelnöknek a szétbomlott állam maradvékának élére, miért ne foglalkozna az amerikai magyarság is a délvideki magyarok sorsával is? S miért ne fogalmazhatnának úgy, hogy ez magyar szempontból igenis Délvidék? A volt Jugoszlávia két utódállama mindenképpen azt szeretné elfogadtatni a világgal, hogy örököljék annak az egészen más, és sok más délszláv népet is magába foglaló államnak a nevét, történelmi okokra hivatkozva természetesen. Miért ne lehetne ugyanilyen történelmi okokra hivatkozva megtartani a déli végek magyar nevét? Anélkül, hogy bárki is igényt tartana a Délvidékre?

Mik hát a történelmi feladataink és kilátásaink?

Meghalt a jugoszlávizmus, meghalt a csehszlovákizmus. Inog a nagyrománizmus. Ezek voltak a közép-európai nagypolitika tartópillérei - fejtegette Pomogáts. Mivel a Magyarország körüli államokban mindennütt nagy számban élnek magyarok, joguk van befolyásolni az ottani politikát. Ez a befolyásolás akkor lesz jó, ha európai értelemben vett hasznos összefogást eredményez minden állam javára. A magyar államvezetésben példaként említi Pázmány és Bethlen egyetértését a lényegi kérdésben, akik pedig köztudottan vallás tekintetében egészen különböző alapokon álltak.

Előadás után, akárcsak más hasonló előadásokon is, hallatszottak olyan hangok is, hogy Magyarország miért nem alkalmaz erőszakot a környező államokban élő kisebbségeinek védelme érdekében. Sőt elhangzott „mindent vissza”-féle vélemény is, a jelenlevők nagy többsége azonban mérsékeltebben tekint a jelenlegi helyzetre. A kérdések egyike leplezetlen fogalmazásban tartalmazta a mai magyar társadalmon belüli széthúzást.

Éppen azokban a napokban csúcspontot ért el a Csurka-ügy, szóba került ez is és a vele összefüggésben álló Gönc–Antall viszály. Meg is jegyezte a felszólaló, hogy hol van ma az a Bethlen–Pázmány kettős?

Égő házban fészülő öregasszony

Sütő András előadása iránt volt az idei Remények-tavai találkozón a legnagyobb az érdeklődés. Persze sem ő, sem az előtte már szereplő Pomogáts, de jómagam sem csupán ide érkeztem, hanem mind a hárman jókora körutat tettünk meg Amerikában és Kanadában. A leghosszabb nekem jutott, elsősorban éppen annak köszönhetően, hogy Jugoszlávia, s benne mi, délvidéki magyarok is, oda jutottunk, ahova jutottunk. Sütő András a feleségével utazott, Frankfurtból magára hagyva élettársát, s mellém telepedvén, mert felesége dohányos, és rá való tekintettel a gép kisebbik és rosszabbnak számító farokrészében, a dohányos szakaszban váltottak jegyet.

- Életem legnagyobb marhaságát követtem el - panaszkodott. A gépen ugyanis a tapasztaltabb dohányosok a nemdohányzó részre vesznek jegyet, s átjárnak a farokrészbe füstölni, aminek következtében ott sűrűbb a füst, mint a legrosszabb lebuiban. Mellesleg, Amerikában már a rossz lebuik némelyikében is tilos a dohányzás. Akárcsak a repülőgépen, még a vécében is. A hangosbemondó folyton ismételte a repülőgépen és a légitársaságokban egyaránt, hol szigorúan tilos a dohányzás, a vécében füstérzékelők vannak beszerelve, s ha valakit dohányzáson kapnak ott benn, a büntetése ötszáz dollár. A repülőtereken is csupán kis, zárt részen szabad dohányozni.

Sütőnek a dohány azért is ártalmas, mert a marosvásárhelyi emlékezetes magyargyalásban súlyosan megsérült szeme különösen érzékeny. Így hát szerencsém volt Frankfurtból Atlantáig, amerikai landolásom színhelyéig csevegni neves kortársunkkal. A gépen persze kölcsönösen tájékoztattuk egymást arról, ami odahaza - Erdélyben, a Délvidéken - velünk történik.

Előadásában szintén arról beszélt, ami náluk végbermegy, de úgy megfogalmazva, hogy én egy az egyben magunkra is értettem.

Előadásának címe: Erdélyi sors és irodalom.

Nem gondolja az Amerikába keveredett bácskai újságíró, hogy neki ott is jegyzetelnie kell, de Sütő Andrást hallgatva hamar előkerült a jegyzőfüzet, és ilyen gondolatok kerültek bele:

- Nem hiszek abban az irodalomban, amely esztétikai csupán, és nem érdekli az etika. Soha nem tudtam megbocsátani azoknak, akik odadobnak egy falut egy esztétikai felvillanásért, amit Amerikában megbecsülnek. Én az élet szenvedéseinek a partoldaláról nézve tartom az irodalmat az élet szolgálóleányának.

- Boldog volt a totalitárius rendszer, ha politikamentes irodalommal találkozott, és elrettentő példaként hozta fel a népit, nemzetit.

- Egy égő házban fészülődő öregasszony az az irodalom, amely nem veszi észre, hogy évről évre százazrek hagyják el, mert a vásárosok elmentével el kell majd mennie a vásárosnak is.

- Ezek az alkalmak, hogy itt én is mondhatok valamit, az útkeresés alkalmai. És ez nem irodalmi útkeresés. Mindenekelőtt létezni, fennmaradni kell, s csak azután jön irodalom, esztétika.

Úgy érzem, hogy mindezt az otthoni és a mi itthoni irodalmárainknak is mondta. Annál is inkább, mert az én előadásom után nem egy helyen rákérdeztek, hogy mi igaz abból, hogy a délvidéki magyar intelligencia szinte kérkedve határolja el magát a vajdasági magyarság politikai érdekszervezetétől, és hogy a bizalmatlanság politikusok és egyéb vezető személyek között szinte teljes. Hellyel-közzel beleértve a Magyar Szót is. Ismétlem, ezek nem saját meglátásaim, noha sok tekintetben azonos az észrevételem. A Sütő-előadás jelenlevő Kovács Béla bácskai származású atomkutató ugyanezt a gondolatot feltett kérdés formájában fogalmazta meg: Mi az oka annak, hogy az amerikai magyarság nyújtotta volna segítő kezét a délvidékiek felé, de sokáig nem volt, aki megfogja?

Ugyancsak a mi nevünkben is meg lehet fogalmazni azokat a gondolatokat, amelyeket Sütő András a jelenlevő amerikai magyarok felé irányított:

- Hányszor fordult elő, hogy a kalitkán kívülről nekünk beszéltek: Ti nem jól röpködtök! Nektek szabadabban kellene röpködnötök. (Azt már csak magam teszem hozzá, hogy nálunk, a Délvidéken még mindig az a baj, hogy mi, kalitkába zártak sokszor elmarasztaljuk azt is, aki arról beszél, hogy van szárnyunk, röpködni is lehet! Kalitkán kívül is lehet élni! Nekünk is! Itthon is. De az ajtókat magunknak kell kitérnünk, s röpködni sem fog más, helyettünk, habár sokan így képzelik el a szabad repülést.)

Sütő András folytatta:

- Hemingway öreg halászához hasonlóan a nagy hal csontvázát fogjuk csupán a Szabadság partjára vontatni, ha nem történik valami a világban a magyar kisebbség ügyében. Legyenek segítségünkre abban - mondta most már egyenesen felszólítva a hallgatóit -, hogy ezt a történelmi utazást ne úgy tegyük meg, hogy a létünk csontváza kerüljön partra.

Előadás után a már említett hetini születésű, szabadkai nevelkedésű Csiszár Istvánnak a felesége azt mondja: Nekünk is így kellene elsikoltanunk a bajunkat, de nincsen, aki mondja.

Jó egy hét múlva tartottam az előadásomat Los Angelesben. Ottani vendéglátóim egyike, Előd László a meghívón ezt a címet tüntette fel: A Délvidék vészkiáltása. Első pillanatban magam is megütköztem, hogy hát jajkiáltást viszek magammal?

Úgyan mit vihettek volna ebben a helyzetben? Innen? Hát az a sok ártatlan katonahalottunk, akiknek a sorát a temerini Baráth Róbert kezdte - ha emlékszünk rá: Úgy, hogy Németországból tért haza a mostohahaza hívására -; a bezárt parancsmegtagadó Forgó Lóránt és sorstársai, Lőrinc Tamás, a harctérre hurcolt bánáti papunk; az elmenekült honfitársaim ezrei nem azt üzenik-e, hogy kiáltsak a nevükben is?

S én kiáltottam, mondván:

JAJ A LEGYŐZÖTTEKNEK!

Magunkra gondoltam, akik két világháborúban lettünk azok, de sorunktól nem különbözik más legyőzötteké sem.

A kitántorgottak maradékai és maradványai

Ludányi András, az Itt-Ott tömörülés egyik oszlopos tagja mondja:

- Az amerikai magyar egy generációban gondolkodik: megváltoztatni a rezsimet, és hazamenni.

Magamban teszem hozzá: eddig még egyetlenek sem sikerült. Siralmas, hogy mennyire nem sikerült. Se szeri, se száma az Amerikába veszett, az itthonmaradottak számára örökre és nyomtalanul elveszett férjnek, testvérnek, gyereknek. Azóta, hogy Kolumbusz Kristóf után - részben a török elől menekülve - mi is megindultunk az Újvilágba. Ötszáz év óta. Mint az újabb kutatásokból tudjuk, első volt közülünk az a Vargue (Varga) János, aki nem egészen harminc évvel Kolumbusz első útja után már ott van a Magellán-expedícióban. Maradt dokumentum arról a Budai Parmenius Istvánról, aki meg oxfordi tanulmányai után egy angol expedícióval Új-Fundlandba érkezik, s ott vesz el egy hajótörésben. S következők a többiek, a már általában névtelenek hada is.

Az otthonmaradottak várták az ezüstöt-aranyat, később a pénzküldeményt, a hajójegyet vagy csupán egy levelet, egy hírt, mely sosem érkezett meg. Akitől várták, elolvadt a nagy tégelyben, lett belőle igaz

amerikai, feledvén, honnan indult s miért. Országá hol a török kezén volt, hol a németén, hol mindkettőén. Vagy a nagy Szovjetunió keze volt rajta teljes súlyával, ezerszámra hurcolva el a „fasisztagyanús” népet. Dehogy is bűnhödtük meg még a múltunkat, noha szenvedésből jut a jövődőknek is. Az otthonmaradottak sorsa sem volt néha egyéb, mint a beolvadás. Az elhurcoltakból lehettek magyarabok Afrikában, válhattak törökké valahol Anatóliában vagy császári alattvalóvá Ausztria közelében, jóval később szibériai ólombányásszá vagy nyomtalanul eltűnt hadifogollyá, akit malenkij robotra vittek el csupán.

Utam vége felé Houstonban Zsigmond-Baca Mária festőművész nő panaszkolta el, hogy a csökönyös magyarok nem hajlandók magyarnak elismerni azt a másod- és harmadgenerációs magyart, aki - szülei hibájából? a nagy beolvadási vágytól? senki hibájából? - nem tanult meg magyarul. Ő most a houstoni egyesületben azt szeretné kieszközőlni, hogy honfitársai változtassanak ezen a véleményükön. Vállalkozásának még az a különlegessége, hogy ezt a célt szlovák férje segítségével kívánja elérni, aki egyébként a houstoni magyar szervezet pénztárosa. Zsigmond-Baca Mária tőle szerezte a vezetéknevéhez az ikerpárt, a Baca tagot. Mennyivel más a hozzáállásuk a zsidóknak, példálózhatnak többen is. Hát számít az náluk, hogy valaki tud-e héberül, jiddisül? A zsidókról egyébként is elég sokat példálózhatnak az itteni magyarok. Azt hiszem, a torontói előadásomon keveredtünk bele a kérdésbe olyannyira, hogy végül feltettem magam is a kérdezőknek a kérdést, hogy miért csinálunk zsidó ügyet a magyar ügyből.

„Sok urunk nem volt rest, se kába,
birtokát óvni ellenünk
s kitántorgott Amerikába
másfél millió emberünk.”

Abban a rezsimben szavaltatták a diákokkal ezt a József Attila- verset, amely elől néhány hónap alatt negyedmillió menekült el honfitársaink közül. S nagyon sokan, nem érkezvén elmenekülni, a bitófán végezték. Ők nem tántoroghattak már sehova, de sorsukat látva megtántorult egy egész generáció, s nem is egy. Már az a vigaszunk sem volt, hogy itt élnek, halnod kell, mert egy időben otthon lehetett élni a legkevésbé; nekünk, kisebbségieknek meg Istenünk sem volt már: nyilvántartást vezettek a még templomba járókról, a papokat meg előbb tucatszám irtották, később pedig a maradékot bebörtönözték. Tántorogtunk hát céltalanul mostoha haza, utódállam, emigráció, beolvadás és gerincroppantás között.

Csiszár Pista barátom Clevelandben mondja, hogy tavaly Lake Hope-ból hazafelé tartván ráakadtak egy Kongó nevű egykori tiszta magyar falu maradványaira, vagyis hát a temetőjére.

- De ez nem az afrikai Kongóról kapta a nevét - közli még Csiszár - , hanem mert a vidéken sok volt a bánya, ettől üreges a föld, és mindenfelé kongott, ha dobbantottak rajta.

A faluban ma is rengeteg tiszta magyar nevű ember él, de már senki sem tud magyarul, csupán arra emlékeznek még, hogy ők csakugyan magyar származásúak.

Ennyire gyenge a nemzet tudatunk? - döbbenek meg, és szomorodok is el mérhetetlenül. Azután az jut eszembe, hogy hát ugyan mitől akart volna a századforduló előtt kivándorolt szülők gyermeke megmaradni magyarnak? „Szerencsétlen szüleink, egy sem tud tisztességesen angolul” - szaladt ki a száján Lake Hope-ban Somogyi Ilonkának, a magyar cserkészek egyik vezetőjének. Az eszébe sem jut, hogy világhírű kortársunk, Teller Ede csapnivalóan beszéli az angolt, de zamatosan anyanyelvét, a magyart. Persze mondhatná valaki, könnyű nem szenvedni nemzeti gerincroppanást egy telleri koponyával, s megmaradni annak, aminek születik, s amit vállal az ember. Ez a cserkészlány egyébként már kiválóan beszéli anyanyelvét és az angolt is. Az előbbit nyilván egy kicsit azért is, mert ő már három éve hallja, hogy a magyarok milyen kulcsszerepet játszottak a kelet-európai kommunista blokk összeomlásában. Szüleitől két évtizede hallja - húszéves, hosszabb ideje nem hallhatja -, hogy a magyarságnak 1956-ban volt egy vérbe fojtott forradalma, s ennek emlékét láthatja a columbusi templom előtt is, vagy a Lorántffy Zsuzsanna aggok házában és szerte Amerikában, Kanadában, Svédországban, Franciaországban - a nyugati világban -, most meg már Magyarországon is. Díszhelyen. Persze hogy más az ő magyarságvilágképe, mint azoké a generációké, amelyek iparkodtak minél előbb elfelejteni, hogy ők abból a Magyarországból származnak, amelyet az első világháború után úgy büntettek a győztes hatalmak, ahogyan csak büntethettek. Vagy azoké a generációké, amelyeknek például azt tanították nálunk Jugoszláviában, hogy:

„A fasiszta megszállás AZ EGÉSZ MAGYARSÁGOT FASISZTA-GYANÚVAL FEKETÍTETTE BE, MINDEN MAGYARON RAJTA VAN EGY KICSIT EZ A BÉLYEG.” (Idézet a Szabad Vajdaság 1945. február 27-i számának vezércikkéből. Szerzője nincs, tehát szerkesztőségi álláspontot képvisel. - Kiemelés tőlem: M. M.)

Ugyan mitől lett volna kedve a magyar gyerekeknek akár Amerikában vagy Nyugaton, vagy az utódállamok valamelyikében, vagy éppenséggel Magyarországon magyarnak lenni, ha őt a káini eredendő bűnön túl

még a fasizmus gyanúja is terheli? Amit persze el lehet valamiképpen háritani, s ugyancsak a Szabad Vajdaság egy korábbi számában meg is adja hozzá a receptet:

„Nekünk, magyaroknak, ki kell érdemelnünk azt a bizalmat, amelyben a demokratikus, federatív Jugoszlávia többi népei részesítettek bennünket” (Szabad Vajdaság, 1945. január 14.). Az idézet abból a táviratból való, amelyet egy zentai - a tudósításban: Senta - nagygyűlés résztvevői küldtek „Tito marsallnak, a Nép Hősének, a Népfelszabadító hadsereg főparancsnokának, a Nemzeti Bizottság elnökének”.

Ahelyett, hogy az ilyen, szégyenbélyeges magyarságot vállalná a gyerekek, nem egyszerűbb mindjárt angolnak, németnek, szerbnek, romának... stb. lenni? Van választék a „nem gyanús” népek között. Tegyük még hozzá mindehhez: ezt a bélyeget abban az államban sütötték ránk, amelyikről azt tudta a demokratikus világ meg az erdélyi, a felvidéki, a kárpátaljai kisebbségi magyar meg az egész magyar tájról nyugatra menekült is, hogy ott példásan van elrendezve a sorsunk. Szégyenbélyegünket meg nem is láttuk már, ha néztük is, csak a terhét nem tudtuk viselni. S ez a bélyeg egy kicsit ott volt csakugyan rásütve „minden magyar”-on, ezért támadt oly gyors kedve elfelejteni származását, mint ahogyan a kongói temetőben és magában Congóban is tapasztalhattuk. Mert végül is Kovács Béláékkal és Jeszenszky Pistáékkal felkerestük a kongói magyarokat. Kitántorogtunk a temetőbe.

Tántorgás a temetőben

Mániákusan vásárolok az amerikai térképeket, szeretném, ha minden kis helység rajta lenne, amelyikbe szerencsém van eljutni. Olyat mégsem hoztam magammal, amelyiken rajta van Congo vagy Kongó.

Almashy - olvasom az első postaládán, amely mellett megállunk érdeklődni, hogy vannak-e még magyarul tudók a faluban. Tapogatózunk csupán, nem tudjuk, mit találunk, arra nem is gondolunk, hogy nem az élők, hanem a halottak között kellene keresgélni. Almashy - eredetileg nyilván Almási vagy Almássy, nem érkezünk megkérdezni - utasít bennünket egy szemközti épületbe, mondván, hogy ott tanító néni lakik. Nyolcvanhat éves magányos hölgy fogad bennünket, szokatlanul könnyen fordul a szó bizalmasra, föl is jegyzem adatait, hogy hiteles legyen, amit majd idézek tőle. Néhány hét múlva Kovács Béla fölhív telefonon, s közli, hogy a hölgy egy jogász közvetítésével felszólított

bennünket, nehogy meg merjük említeni a nevét, mert beperel bennünket.

Nagyapja az elsők között érkezett falujukból Amerikába. Alig találom meg eredetük helyét az 1910-es kiadású Andrees nagy világtalpon, pedig ha a hölgy a beszélgetés kezdetén egy szót sem tud is magyarul, édesapja szülőhelyének nevét tisztán, érthetően megnevezi: Szög falu, Zemplén megye. Édesanyámtól tudom, aki még az Osztrák-Magyar Monarchia idején, 1907 táján járt elemibe, hogy az ilyen kis települések lakói megtanulták az iskolában, hogy a helység neve mellett meg kell mondani a vármegyéét is. Mint ahogyan az amerikaiak is mindig oda-mondják helységük után az állam nevét. Így tanulta meg ez a hölgy is édesapjától. Hiába nézem a térképeimen, ilyen nevű helység nincs. Hanem amikor felöttem Fényes Elek Magyarország Geographiai Szótárát, abban találom meg a Zemplén megyei Bodrogh-Szöghet, szlovák nevén Klín nad Bodrogom.

A már említett Magyarok az Újvilágban című kiállítás prospektusa tartalmaz egy statisztikai térképet is, amely azt ábrázolja, hogy az első világháború előtti Magyarország melyik részéből milyen arányú volt a kivándorlás Amerikába. Ez az északi csücske adta a legtöbb kitértortót: Ung, Zemplén, Sáros, Abaúj-Torna és Szepes. Mai napig is siratjuk - lám, még József Attila is megénekelte - a lakosságnak azt a tizenöt százalékát, akik elvándoroltak. Itt, ezen a tájon fekszik Mezőcsát is, az a falu, amelyikről a Budapesti Napló 1907. évi egyik száma ír egy cikket. Ugyancsak látható a Magyarok az Újvilágban című kiállításon: „Mezőcsát megy Amerikába. Tegnap egy falu népe vonult át a szép Budapest vasárnapi népű útjain. Nem bárméskodtak, nagyon komolyak voltak s őket is alig vették észre. De akik észrevették s megkérdezték, azok kaptak választ szívesen a vándorló csapat vezéréttől:

- Ez itt Mezőcsát község, az egész falu. Megyünk Amerikába. (...) Senkit se hagytunk otthon, viszünk mindenkit, a zsidót is.”

Mondhatnánk: így mentek ők Amerikába.

Mit gondoljunk a mi sorsunkról: a nem egészen félmilliónyi délvidéki magyarságból ebben az esztelenségben már elhagyták vidékünket néhány száz évtizeden. Százalékarányban körülbelül annyian, mint amennyit József Attila soraival oly keserűen siratunk a századforduló óta.

A congói temetőben talált sírfeliratokból láthatom, az említett északi vidékről jöttek az egykori Kongó bányászai.

Milyenek voltak ezek az emberek? Volt-e rajtuk turáni átok? Azért veszték-e el, mert volt? Körutam során nemegyszer találkoztam ezzel a kérdéssel. Először nem is értettem, honnan keveredik elém. Éltető Lajos, az Itt-Ott egyik vezető egyénisége mondta: nincsen turáni átok. S ha

nagyon akarjuk, szeretni is tudjuk egymást (mi magyarok). Torontóban előadás közben kiabált fel egy hallgató: hiába is erőlködünk, mi semmire sem megyünk, mert fog bennünket a turáni átok. Szavahihető emberek állítják, itt, Torontóban történt meg, hogy a magukat mindenképpen megtartani akaró magyarok magyar vallást alapítottak, valami ősmagyar vallás mai változatát, s hozzá a vallási ceremóniát, amelynek során az őshazából, a turáni földről örökölt vallási szokás szerint fehér lovat kellett volna áldozni, de ló helyett a mai közlekedési eszközt, egy fehér autót áldoztak a magyarok istenének.

- S megfejték a kipufogóját, hogy kátránykumiszt erjessenek belőle? - kérdezte gonoszkodva egyik ismerősöm. Gonoszkodni lehet rajta, de valami oka csak van annak, hogy ilyen elképesztően kétségbeesett ötleteket agyalnak ki kivándorolt honfitársaink, mégis elvesznek odakinn.

A turáni átok mibenlétét egyébként nem értem, csak hallottam. Csupán következtetni tudok rá. A lexikon szerint Ormuzd, az óperzsa jó isten. Ellentéte Ahriman vagy Angromanje, a magyar ármány, a gonosz Isten. Belebocsátkoznak a szerencsétlen hontalanok az ilyen dolgok fejtegetésébe, s ebből születik a fehér autó áldozat. Pedig a dolgok magyarázata sokkalta egyszerűbb.

Ne hasonlítgassuk magunkat más amerikai erős kisebbségi szervezettekhez, hanem más, velünk egyforma nagyságú kisebbségekhez - mondta Ludányi András, az Itt-Ott találkozó egyik előadásán. - A zsidó az specifikus. Simon Péres elment Bush elnökhöz, és kapott tőle tízmillió dollár amerikai hitelt. Utána elment az amerikai zsidók közgyűlésére, és kapott 53 millió dollár adományt.

Congói vendégfogadóm kezdetben semmit sem tud magyarul. Ötvenöt évet tisztességesen letanított angol iskolákban, mindig tartotta magát ahhoz az elvhez, amit édesanyjától tanult:

- Sose menj magyarok közé, mert csak fontoskodnak.

Azután csak kitudódik, hogy mást is tudtak, mert azt mondja, hogy az angolok háza arról volt ismeretes, hogy azok körül mindig volt eldobált sörösüveg, a magyaroké körül meg mindenütt szépen ápolt virágoskert és veteményeskert volt. Minél tovább beszélgetünk, annál több gyerekkori élménye buzog fel belőle. Előbb azt közölte, hogy magyar nótára nem emlékszik, most meg hirtelen kiszalad a száján: „Hol jártál az éjszaka, nem aludtál ágyadba.” Azután minden átmenet nélkül azt mondja: Sándor, József, Benedek, gyűnnek a jó melegek. Kiejtése hibátlan, ami nem is furcsa, hiszen édesanyja sohasem tudott, csak magyarul, édesapja élete végéig magyar újságot olvasott. Amerikait. Olvasott, pedig iskolába sosem járt. Eszébe jut az is, hogy húsvétkor járt hozzá egy gyerek locsolkodni. Hát kell-e nekünk lovat vagy autót áldozni, ha megvan a

magunk húsvéti és egyéb népszokásunk, amiről oly buzgón akartak leszoktatni bennünket? Kell-e kérdezni, hogy mi volt a céljuk?

Megkérdezzük tőle, hol van a temető. Végül maga is kocsiba ül - nyolcvanhat évesen egyedül -, és kijön velünk a sírkertbe. Ismerte az itt nyugvók legnagyobb részét, még olyasmire is emlékszik, hogy ki melyik bányaszerencsétlenségben vesztette életét. Jól emlékszik a falu orvosára, akinek havonta egy dollárt adott minden biztosított család, s az orvos ezt havonta pikszliben gyűjtötte, de ha kellett, még vakbélműtétet is végzett. „Nálunk, az asztalon, a konyhában” - emlékszik vissza, miközben járunk a sírkövek között.

„Millenneumi Magyar Bányász Betegsegélyző Egylet” - olvasom az egyik síremlék legfelső sorában, félkörívben bevésve. Ők tehát még nagyon otthonosan, hogy ne mondjam: hazában gondolkodtak, ha a századvégen ilyen nevűre módosították a bányászok biztosító egyesületét. A korábbiakon még Református Bányász Biztosító Egyesület volt a neve.

„Itt nyugszik Kertész András született 1880 BE ÉS ÜNG MEGJE, meghalt 1907 aug 22 én Congo”. A feliratokon elég sok a helyesírási hiba, olyat látni, hogy „Itt nyugszit”, meg „Matyi Istvánnó”, Istvánné helyett, s ennél éppen úgy, hogy összevegyítve a „Nyugodjék békében” meg a „Béke poraira” szokványos kegyeletadó kifejezéseket így: „Nyugodjék békével poraira”, de még e hibák figyelembevételével sem tudom megfejteni, miért írták azt, hogy „született 1880 be és Üng megje. Méghozzá hasonlóan sok más feliraton. Végül az jut eszembe, hogy ez a BE ÉS helységnév lehet, Üng vármegyében. S csakugyan, a már említett helységnévtárban ráakadok Üng vármegyében egy Bézs nevű helységre, melyet a Pallas Lexikon Bés néven említ. Szlovák neve a mai térképen Besa. Ez is az a vidék, ahonnan a századforduló táján oly sokan kivándoroltak, nem messze esik a már említett Mezőcsáttól.

Szétszóródva mindenütt

Mi lett az első magyar kivándorlókból? - olvasom a cikk címét, amelyről később fénymásolatot készítették magamnak.

„Az angol kormány 1852. március 18-án ezer fontot szavazott meg útisegélyként a magyar emigránsok részére, akik Amerikába vagy más távolabbi földrészre határozták elutazásukat” - kezdi három és fél oldalas cikkét az 1955-ös amerikai naptár Krónikás fedőnevű cikkírója. A negyvennyolcas magyar forradalom utáni emigrációs hullámmal foglalkozik a szerző, nem az elsőkkel, akik valójában néhány száz évvel korábban

indultak a hosszú útra. A cikkben tehát a száz évvel korábbi emigránsokról esik szó: melyik hajón, hányan, esetleg kik utaztak. Végül is arról nem tesz említést, hogy mi lett velük, hanem csupán néhányukról közöl kurta adatot, a többit sommásan az utolsó mondatában így intézi el: „Annyi bizonyos, hogy az első pionerek túlnyomó többségben elvesztek az óhaza számára.”

Elvesztek-e? El-e az első pionírok, s mi lett a későbbiekkel?

Sem ők, sem a korábbiak közül sokan bizony, hogy nem veszték el, sőt igen neves emberek váltak belőlük Amerikában. Az egyik legismertebb a régiek közül: „Founding Father of the U.S. Cavalry Col. Com. Michael Kovats de Fabriczy” - olvashatjuk Fabriczy Kováts Mihály ezredes, az amerikai könnyű lovasság „alapító atyja” képe alatt. Az amerikai szabadságharc hőse és mártírja.

A negyvenkilences világsi fegyverletétel, az aradi tizenhárom és a számlálatlan többi kivégzése után egészen sokáig úgy tűnt, hogy ismét sokan elvesztek. Még a fentebb említett naptári cikk írása idején is csak kevesen tudták, mert nem került bele sem az amerikai, sem a magyar köztudatba, hogy mennyire nem veszték el. Sőt ez a mintegy évszázadnyi hallgatás róluk - az 1849 és az ezerkilencszázas évek közötti időszak - igen kedvező feltételeket teremtett arra, hogy az Amerikába vándorolt magyar szabadsághősök köré izgalmas legendák fonódjanak. De nem is csak köréjük.

Los Angelesben Szkopál Béla, az Újvidéki Rádió egykori neves diszkszokéja és felesége, Éva hoznak össze a világ egyik legnagyobb városi konglomerátumának, Los Angelesnek egy neves magyar emberével, Sztáray Zoltánnal. Nem távolság az a hatvan kilométer, ahova Éva elvisz, hogy Sztáray fogadjon a házában a San Bernardinónak nevezett városban, már jóval Los Angelesen kívül, tulajdonképpen a sivatag szélén. Vagy hát benne a sivatagban, mert az egész Los Angeles is sivatag lenne, ha el nem lopnák a Colorado folyó vizét, hogy öntözzék vele a kerteket, ültetvényeket, de még az autoutak mentén a fűvet és fákat is. Egymás után következnek itt az El Mirage, Lucerne, Galway, Emerson nevű helyek, mindegyik után ott a Dry Lake nevű megjelölés a térképen, ami magyarul kiszáradt tavat jelent.

Vendéglátómat is az érdekli, ami itt mindenkit, s minket is odahaza: Mi lesz velünk, délvidéki magyarokkal? Meglepődve hallja, hogy a VMDK-nak van autonómiaterve, szeretné látni. Sajnos, nem szolgálhatok vele. Utam vége felé már kénytelen voltam telefonálni haza Vékás Jánosnak, hogy küldjön utánam egy csomó programot, mert nagyon sok kíválság érdeklődik iránta, nem is csak magyarok. A washingtoni Koszorús Ferenc ügyvédnek igen jó kapcsolatai vannak, bejuttat a State Department-

be, s beszélgetésünk során ott is a VMDK autonómiaprogramját kérték tőlem. Merő véletlenségből egyet tudtam szerezni washingtoni vendéglátóm, Kovács Árpád vállalkozó cserkészlányától, ezt adtam meghallgatónak, Kathy Schwering asszonynak, a szerbiai, montenegrói, macedóniai és boszniai ügyek külügyminisztériumi tanácsosának.

Los Angeles-i új ismerősöm, Sztáray Zoltán író is foglalkozott a korábbi amerikai magyarokkal, nevezetesen a feltehetően az Újvidék melletti Futakon született Haraszthy Ágostonnal. Könyvet írt róla még 1986-ban, amit az akkor még emigrációban élő Püski Sándor adott ki. Most megajándékoz evvel a művével. Örülök neki csakugyan, hiszen írásának szereplője kulcsember az amerikai szőlőtermesztésben és borászatban. Figurája hasonlatos a Jókai-alkotta arany emberhez, s ez Sztáray könyvének tartalomjegyzékéből is sejthető. Csak néhány fejezet címe: Az ígéret földjén, Tizenöt hét indiánok között, A Fehér Házban, A tokaji szőlő legendája stb. Ha már, mint vélni lehet, itt született a mi tájunkon, megérdemel annyit, hogy valamivel többet tudjunk róla, mint eddig tudtunk.

Kaliforniában, Los Angelesben, a Sherman Oaks városrészben Töröcsik János házában laktam. Sajnos, őt magát nem is láthattam. Egész házát rendelkezésemre bocsátotta, minden élelmiszer- és italtartalékával, fürdőmedencével egyetemben. Négy-öt napon át élveztem vendégszeretetét. Ezek után még mondja nekem valaki, hogy mi magyarok milyen széthúzóak vagyunk. Azt sem tudta rólam, ki fia-borja vagyok, hanem csak megegyeztek az amerikai magyarok, hogy meg kell hívni a kontinensre. Azt ők természetesnek tekintik, hogy minden városban, ahol előadást kell tartani, gondoskodni kell ellátásomról. Ő a házát bocsátotta rendelkezésemre. Fia két ízben ellátogatott a házba, de csupán azért, hogy egy alkalommal friss sörrel töltsen fel a tartalékokat, másodszer pedig gyümölcsöt hozott.

Most, ilyen tapasztalatok után azt kérdezem magunktól: mi a bajunk nekünk, magyaroknak, egymással? Nekem legfeljebb az, hogy nem vagyok biztos benne, megkapta-e a köszönőlevelet a Töröcsik házaspár, amit Chicagóból küldtem nekik.

A kontinens egy messze eső másik nagyvárosában, az úrutazásról ismert Houstonban Pethő Ferenc látott vendégül, az előadást is otthonában szervezte meg, vendégül látva azt a mintegy húsz személyt, akit elhozott a kíváncsiság. S nem csupán ennyit, hanem ennél jóval többet tett azért, mert magyar. Mondjuk azt is ezért tette, hogy néhány napon át hurcolászott a kocsiján le-föl a városban, kimondott kívánságomra levitt még a Mexikói-öbölbe is, meg bejuttatott a houstoni úrkutatási múzeumba, útközben megebédeltetett, s ingyenes idegenvezetőm is volt. Egyéb

nevezetes személyek mellett nála ismerkedtem meg Edmond Solymosy nyugalmazott tüzértábornokkal. Persze hogy felcsillant a szemem bemutatkozásunkkor, és persze hogy megkérdeztem tőle: mint tüzértábornok mit tud a volt Jugoszlávia hadseregéről. Nem emlékszem már rá, mi volt a válasza, utólag ezt írtam be az igen hiányosan vezetett naplómba: „Büszke arra, hogy magyar. Görögországban volt az amerikai egységeknek valami felügyelője. Mindent tud az ottani haderőről.” (Az ottanit úgy értettem, hogy balkáni.)

Csak a múltat el ne feledjük!

Se szeri, se száma azoknak a könyveknek, amelyeket a sok utazás, a számtalan új ismeretség révén szerezhethet az ember. Ezek között feltűnően sok az olyanfajta, amely az amerikai magyarok múltjával foglalkozik. Az olyanokat, mint a már említett Haraszthy Ágostonról szóló, legszívesebben folytatásban közöltetné napilapokban a fellelkesült európai magyar utazó.

„Csak az a vég! - Csak azt tudnám feledni!” - mereng el Madách Ádámja az előrevetített jövőn. (Mi a magyarázata, hogy ismét Madáchot idézem? S ismét ugyanazt a két mondatot.) A kivándoroltaknak meg éppen fordított az óhajuk: Csak az a múlt! Csak azt ne feledném! Ezért minden, mondhatjuk a másik költővel: „önkínzás”, különködés, a szervezkedés, drága könyvek anyagi haszon nélküli kiadása, dühös vagdalkozás és csendes múltidézés. Biztosra vehető, hogy a magyarországi változások után, a Magyarok Világszövetségének átszervezésével valamelyest helyreáll majd az idegenbe szakadtak megtört nemzettudata, és megdobban sokak szíve. A mi délvidéki szívünk is.

Még Lake Hope-ban, tehát megérkezésem első napjaiban ismerkedtem meg két bácskaival, a csurogi születésű Krémer Sándorral és a szabadkai dr. Siflis Imre nyugalmazott egyetemi tanárral. Később még néhányszor találkoztunk, de az elsőt, azt hiszem, nem felejtik el sem ők, sem én.

A negyvennégyes magyar áldozatokról szólt az előadás, Végyári Vazul Ferenc-rendi szerzetes illő bevezetőül gyertyát gyújtott emlékükre, előadás után pedig közös imát mondtunk értük. Csak melleleg említem meg itt azt a fontos megfigyelésemet, hogy az amerikai magyarok életében, mint ahogyan úgy általában is az amerikaiak életében az egyházaknak sokkal fontosabb szerepük van, mint nálunk, ami a korábbi időszakban a rezsím miatt természetes is volt, ma azonban már arról

beszélhetünk, hogy a vallási szervezetek még nem foglalták el társadalmunkban az őket megillető helyet. Előadás után következtek a kérdések. Elsőnek emelkedett szólásra Krémer. Nyilván készült az egész előadásról hangos videofelvétel, de ezzel nem rendelkezem, hanem csak emlékezetből idézem a történeteket. Krémer halkán, szemmel láthatólag erősen megrendülve kezdte mondandóját. Valami ilyesmire emlékszem: „Lassan már ötven éve, hogy Csurogon elveszett az édesapám, de én még hangosan nem hallottam róla és sorstársairól beszélni, pedig jó ideje élek már Amerikában. Ő is ott nyugszik a dögtetetőben, én őt még el sem sirathattam.”

De mindezt valahogyan sokkal tömörebben fogalmazta meg, s amikor kimondta, hogy az édesapját még soha nem sirathatta meg, akkor hirtelen elemi erővel feltört belőle a zokogás. Meg sem kísérelte, hogy folytassa, amit elkezdett, hanem csak leszegette fejét, tenyerébe temette arcát, és zokogott. A hallgatóság, a szervezők nem tudtak mit kezdeni. Voltunk vagy százan, mit lehet most tenni, ez foglalkoztatott engem is és gondolom, sokunkat. Nyilván Siflis Imrét is, aki, hogy mentse a helyzetet, szót kért, és valami olyasmit kezdett mondani, hogy lám, bennünk, délvidékiekben ilyen nagy gyász telepedett meg, ami annál rombolóbb volt lelkünkre nézve, mert még siratnunk sem volt szabad a halottainkat, sőt azt akarják velünk, hozzátartozókkal még ma is elhítenni, hogy áldozataink vétkesek voltak, akik megérdemelték sorsukat. S amikor eddig jutott, akkor belőle is feltört a hangos zokogás.

Most már csakugyan olyan volt a hangulat, mint egy gyászszertartáson. Siflis is kiment a teremből, egy ideig még mindannyian hallgattunk. Azután csak jelentkezett kérdező, hogy hát melyik időszakban is történt az a vérengzés. Kik is írtak már róla? Sütő András is felszólalt, arról beszélt, hogy hamis képünk alakult ki a magyarságról, és hogy módunk van változtatni rajta.

New Jerseyben előadás után odajött hozzám egy asszony, akivel Amerikában telefonon beszéltem már korábban is, valakitől megtudta ideiglenes tartózkodási helyemet, és felhívott. Közölte velem, hogy neki van egy könyve, amely a délvidéki vérengzésről szól. Most ezt a könyvet hozta el, és nekem adta. Szerzője Fiala Ferenc, a kiadója a müncheni Mikes Kelemen Kör, címe: Egy hajó elsüllyed a Dunán, megjelent 1960-ban. A borítót követő első lapon ez a kézzel írott bejegyzés: „Elmúlt (Nyilván: elhunyt, - M. M.) Máté István jegyzőkönyve az 58. oldalon.” Az 58. oldalon csakugyan van egy jegyzőkönyv, amely „készült Klagenfurtban, 1952. augusztus 11-én az MHBK irodájában”. Tartalma: Máté István egykori szablyai vendéglős elmondja, hogyan élte át a szablyai vérengzést 1944-ben. Neki a temetőben a sírokat kellett ásni mint fogolynak. „Amit

én ástam az kb. 8 méter hosszú és 4 méter széles és két méternél mélyebb volt. Egy ilyen tömegsírba kb. 14 szekér hullát kellett kivinnünk, tehát egy-egy sírba kb. 150 hullát temettek (...) Zsablyán négy tömegsír van, amelyekről én tudok.”

A könyvet Máté István özvegyétől kaptam. Összesen hat ilyen jegyzőkönyvet tartalmaz.

Úgyancsak New Jerseyben, pontosabban New Brunswickban Nagy Károly egyetemi tanár tisztelt meg egyik 1988-ban megjelent könyvével: Szigetmagyarság és Szolidaritás. Különlegessége, hogy Csoóri Sándor írt hozzá előszót, merte vállalni, akkor még, pedig a könyv a ma már szinte divatossá vált Bibó István nevével kezdődik, s ilyen a folytatása: „véres eseménysorozattal vetett véget a szovjet haderő és utána a Kádár-rendszer karhatalma a magyar nép függetlenség- és szabadságtörekvéseinek”.

Minden városból, ahol jártam, külön könyv-, újság-, okmány-, video- és magnószalagsomaggal folytattam az utamat. Clevelandben már új bőröndöt kellett vásárolnom. Mind olyan dolgokat tartalmaznak, amelyeket nem kellene feledni, de amelyek legnagyobb részét előbb meg kellene tanulni. Például azt, hogyan került a Kossuth-szobor a washingtoni Capitoliumba.

Mesés történetek magunkról

Torontói tartózkodásom idején Gyurka barátom lakásán felhívott egy számomra teljesen ismeretlen ember. Bemutatkozott: Varga József becsei kőfaragómester, huszonkilenc éve, hogy kivándorolt. Egyik kezemmel szorítom a fülemre a kagylót, a másikkal jegyzetek. „Ott volt Becse főtéren negyvennégy őszén a Pogácsán, amikor a kivégzések egy része folyt. Ők a mesterével azzal voltak elfoglalva, hogy verték le a főtéren a magyar címet. Elsőnek két személyt végeztek ki, egy szerbet meg egy magyart. Emlékszik még a sintérnére meg valami Breckszo nevezetűre, akkor ötöt végeztek ki. Azután emlékszik egy alkalommal négyre. A sintérre is emlékszik, neve Pintér Béla, Magyarországról hozták haza. Emlékszik még arra is, hogy egy Ribár Pál nevű kommunistát, volt spanyol harcos is bevágtak a Centrálba, nagyon megverték, két nap múlva kiengedték. Ő lett később a munkaszolgálatosok parancsnoka, Szlovéniában szedték az aknákat. A magyar kommunisták állították le Becsén a még nagyobb gyilkosságokat. Azért jöttem el onnan, mert a bíróságon beírták, hogy az elkobzott vayo-

nomat nem kaphatom vissza, mert a társadalmat veszélyeztetem. Volt egy BMW motorkerékpárom, azt elkobozták tőlem, azután négy évig néztem, hogy a rendőrfőnök hajtja. Ribár apámmal járt iskolába. Mielőtt negyvennyolcban Magyarországra lelépett volna ...”

Döbbenetes, hogy mennyi mindent nem tudunk a saját helységünk történetéből, hogy mennyire csak az egyik oldalát tudjuk annak, ami nálunk zajlott. Velünk.

Clevelandben ért Máté Istvánné telefonhívása, akitől New Jerseyben (Newark város) az említett dokumentumkönyvet kaptam. Telefonon ezt mondja: Óbecsei születésű vagyok, elmentem volna a clevelandi előadásra is, de éppen nagyon sok dolgom van. (Cleveland és Newark között a távolság megközelíti az ezer kilométert.) A férjével negyvennégyben kocsmát nyitottak Zsablyán, akkor költöztek oda, tehát semmi közük nem volt az első zsablyai razziához. Ősszel mégis börtönbe került. Mindent látott. (Amint a könyvből idézettek tanúsítják.) Szabadulása előtt megkérdezték tőle: látott-e valamit? Tudta, azt kell mondania, hogy nem. Erre keményen rászóltak: Ehhez tartsa magát! Hét év múlva, 1952-ben szöktek meg Szlovénián keresztül Ausztriába.

Clevelandben megismerkedtem egy hölgygel, névjegykártyát is adott: Irma E. Friedrich. Ebből ugyan nem sokat következtetek ki, csupán az jut eszembe, hogy Temerinben is volt az elmagyarosodott németek között Fridrik nevezetű. Hát ő azok közül való, csak az újvidéki ág. A Telepen éltek, ott van még most is néhány rokona. Mindenben hajlandó segíteni az otthon maradtakat. Semmit sem mond arról, hogy miért hagyta el otthonát, pedig kétszer is erre terelem a beszélgetést. Mindkétszer elzokogja magát. Ír egy rövid levelet egy darab papírra, sorolja rajta az újvidéki rokonokat: Valentényiek, Fehérek... Régi telepi lakosok.

Clevelandben egészen közeli barátságba kerülök Kávay Tiborral. Ismeretségünk néhány hónapos már, mire oda érkezem, korábban sokat beszélgettünk telefonon, s levelet is váltottunk. Ő volt a mozgatója annak, hogy amerikai és kanadai magyarok a Délvidékről hívjanak valakit, s neki rám esett a választása. A hosszú együtt töltött idő alatt kiderül, hogy talán korábban is találkoztunk már: könyvelő volt Oromhegyesen a Bugyi úti, Domonkos úti Jövő (Budučnost) termelő parasztszövetkezetben, azt felszámolta 1956-ban, azután Kanizsán az Első Cipészszövetkezetben, onnan a földműves-szövetkezetbe került főkönyvelőnek, közben a Pap Pál Motoros Egyesületnek volt a titkára, számtalan motorvezető tanfolyam szervezője, aztán 1968-ban otthagytott csapat-papot, s kiment Amerikába.

Dr. Leibach Antal nyugalmazott orvosnál ebédre voltam hivatalos. Felesége, a kedves, házias Andrea asszony itthonias ünnepi ebédrel

traktált, s közben persze politizáltunk. Topolyai birtokuk, odahagyott vagyonuk és még sok egyéb került szóba. Az is, hol szándékoznak majd eltemettetni magukat. Általában nem szokott az ember ilyesmiről beszélni, a szokatlan téma felcsigázza az érdeklődésemet. Mint kiderül, ők már jóval korábban elhatározták, hogy magyar földben szeretnének nyugodni, ezért a clevelandi magyar temetőben már meg is építették maguknak az urna helyét, amelyre ráíraták: Mindent, ami magyarelles, szívből gyűlöltem. Andrea asszony postán utánam küldi kérésemre a temetőhely fényképét.

Vancouverben a zentai születésű Szollárné - ottani vendéglátóm felesége - sok gondja mellett egy levelet fogalmaz, hogy hozzam el. Nem a rokonoknak, hanem mindenkinek, aki itthon van. „Vancouverből, Kanadából ezt az üzenetet küldöm nektek. Valahol a világ végén, ahol az óceán is hangosabban csobog, ott él pár jó kis magyar, akiknek szíve még most is hazagondol. Szívükkel-lélekkkel csak még most is a kis porszem bácskai testvérekkel érez.”

Ugyanitt ismerkedtem meg újra egy régi újvidéki telepi ismerőssel, Grízer Géza nyugalmazott borbélymesterrel, akivel először 1951-ben találkoztam a Szabadka utcai üzletében. Jó néhány évvel ezelőtt eltűnt a szemem elől. Tudtam, hogy ő is Kanadában él, de hogy a véletlen összehoz vele, arra igazán nem számítottam, mint ahogyan arra sem, hogy találkozom Toplák István barátommal, akit még 1950-ben ismertem meg. Ő ahhoz a generációhoz tartozott, melyet akkor a szlovén állam a saját költségén az akkor még magyaroktól dúsan lakott Bácskába küldött iskolába, magyar műveltséget tanulni, amit abban a kominformos időben Magyarországon sem igen lehetett, itt meg, az újvidéki, szabadkai, zentai magyar tannyelvű főgimnáziumokban s a szabadkai tanítóképzőben, azt hittük, lehet. Toplák barátom abba a generációba tartozott, amellyel idejött Szomi Pál, Kaszás József és azt hiszem, Szűnyogh Sándor. Négyük közül ketten visszamentek a Muravidékre - nem is rossz az arány a miénkhez képest -, Kaszás maradt Újvidéken, Toplák pedig egy ideig tanított itt a Bácskában, később kivándorolt Párizsba, s onnan Kanadába. Azóta már szinte az egész Toplák család odament.

Grízer Géza nyugalmazott borbélymester esete magában is megér egy külön írást. Ezt abból is látni, amit találkozásunkkor mondott:

- Egy darab Petőfit hoztam el magammal.

Nem Petőfi Sándort érti ezen, persze hogy nem, hanem az újvidéki telepi Petőfi Sándor Művelődési Egyesületre gondol, amelynek a háború utáni három évizedben oszlopos tagja volt. Akkortól kezdve, amikor az az otthon még az újvidéki magyarok egyetlen megmaradt otthona volt, amikor a székvárosi magyarok még magyar életet élni jártak a saját

költségükön és a saját két kezükkel épített szép házba. Abban az időben hagyta abba ott a munkát, amikor már az elnökségi jegyzőkönyveket nem magyarul vezették. Csakugyan elvitt magával Kanadába egy darabot ebből a házból, erről meggyőződhettem, amikor meghívott magukhoz ebédre, s a darabot meg is mutatta, sőt kettéosztva egyik felét ideadta, hogy hozzam vissza, és mutassam meg egykori társainak: Blahónak, a Forum volt nyomdaigazgatójának, Merkva Lászlónak, a későbbi igazgatónak, Űbornyi Sándor cinkográfusnak, Nánásiéknak és Farkas Boriskának. Bizonyára vannak még, de ő ezeket sorolta fel.

Egy darab a Petőfiből

Grízer Géza, az újvidéki Telep egykori első és az idő tájt egyetlen borbélymestere úgy él Vancouverben, mintha otthon, a Szabadka utcában élne: két, immár felnőtt és családos gyermeke a közelében, élete párja, a tornyos-búránysori Huszágh lány vele egy fődél alatt, nyugdíját, azt a másfél ezer kanadai dollárt nem orozta el tőle senki, s ő időnként előszedi a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület dokumentumait, és elmélkedik, hogyan is volt az. Az, aminek a nyomára idehaza már nem tudtam ráakadni, mert a régi petőfisek közül senki sincs már a Petőfiben, aki még ott lakik a közelében, megértette, hogy neki semmi köze hozzá, beleverték ezt az elmúlt néhány évtized alatt. Még Űbornyi Sándor, a mindentudó és lelkes egykori petőfis, meg felesége, az ugyancsak buzgó szervezeti tag is azt közölte velem néhány évvel ezelőtt, hogy hajh, ha itthon lenne a Géza, az majd tudná! Géza nincs itthon, hanem Vancouverben van, messzebb már alig lehetne, de itthon sem élhetne jobban a petőfis emlékeknek.

Szinte az az érzésem: mindent tud róla. Onnan kezdi a történetet, hogy édesapjának a Lövész utcában volt borbélyműhelye. A Magyar utca kereszteződésénél. Az előbbiből mára Ribnikar testvérek, az utóbbiból August Cesarec utca lett, de meddig? Harmincegyben építettek egy házat a Telepen, abban az időben és még két évig nem voltak a telepi utcák elnevezve. Utcájuk első nevére nem emlékszik, a második Gróf Tisza István volt. Az itt élő magyarok alakítottak egy futballcsapatot Bástya néven, de a hatóság nem engedélyezte a bejegyzését. Nyilván a magyarság védbástyáját kellett volna jelentenie. Akkor elhatározták, hogy Előre lesz, de az is csak szerbül lehetett, tehát Napred. A pálya a Libagyöpon volt, a folyamórség előtti nagy Limány egy füves részén. A csapatnak egy zsidó fiú volt a pénztárosa, ő perselyezte végig a nézőkö-

zönséget, amikor vasárnaponként előhozták és leállították a kapufélfákat, és a Napred megmérkőzött az Istrával. Az Istra csapatában sok isztriai menekült játszott.

Harminchatban-harminchétben megalakult a Gazdakör, ebből lett a TOG, vagyis a Telepi Olvasó- és Gazdakör. Alapító tagjai: Kocsis János, Szloboda János, Bauer betegsegélyzői tisztviselő és Kota vasutas. Egy idő múlva megvették a Linder Pista melletti Jenei-telket, s azon felépítették az otthonot. Ez áll ott ma is. Az impériumváltásig nem készült el, nem is kis összeggel, tízezer pengővel az újvidéki zsidók kényszerűen hozzájárultak a befejezéséhez. Abban az időben a Telepnek négyezer lakosa volt, 90 százalékban magyar. Itt kellett volna az otthon-bástya. Éledezett a katolikus és a református telepi magyarság, hogyne éledezett volna, amikor olyan kiváló papjuk volt, mint a később Debelyacsán nagyhírűvé vált Thomka Viktor, aki kijárt a telepiek közé, és nyugati útjairól tartott élménybeszámolót.

Abban az időben egy időre felengedett a jugoszláv–magyar viszony, s ennek egyik jele az volt, hogy a magyar válogatott megmérkőzött a Vajdaság, majd Jugoszlávia válogatottjával. Grízer ezért kikapott, mint mondja, mert a magyar csapat Újvidéken 8:2-re, Belgrádban pedig 8:0-ra győzött, és ő nem tudta a rendfenntartók előtt leplezni örömét. Ennek az örömnak a bizonyítéka volt a verés, és az is, hogy ma is elmondja fejből a magyar csapatösszeállítást: Pálinkás, Szajkó dr., Polgár, Hámori, Sárosi, Lázár, Ortutay, Jakab, Sárosi dr., Kiszely, Gyetvay. Tartalékok: Szuhai, Pósa, Nagy, Valdinger.

Aki nem hiszi, járjon utána.

Vészes idők jártak akkoriban is. Az olyan beállítottságú embereknek, mint Grízer Géza volt, meggyűlt a bajuk a szélsőségesekkel. Házára egy reggel Dávid-csillagot festettek, hozzá ezt a szöveget: „Hitler Katonak Itvotak SS motorizirt Komen Ekspress Dyana Kuca Fehér Zido Jude.” Negyvennégyben ez mentette meg a családot, mert Tomo Krmpotić, a Petőfivel szembeni épületben kocsmát tartó szerb ember tanúsította: Grízert zsidóbérencnek minősítették s ilyesmivel zaklatták, ő csak tudja, mert hogy nála iddógált az a német suhancbanda, amelyik az otromba falmázolást elkövette. A jelet és a szöveget miniumfestékekkel mázolták oda, Grízer szerint esős időben, ha a falfesték a víztől átázik, ma is el lehet olvasni, s látni a jelet is. Őt ebben az időben is legfőképpen az otthon érdekelte, borbélyműhelye falán és a kirakatban is mindig ki volt téve az éppen időszerű színdarab plakátja. Amikor újabbat hoztak, akkor ő a régibt bevette, és eltette. Azért van neki még most is, és adott belőle, hogy hozzak haza, legyen az újvidékieknek is, mert azt hallotta, hogy egy időben az itthon maradt teljes dokurmfentációt betűzelték. Nem lehet

minden plakátot eltüzelni. Ha lehetett volna is, Géza mester ma is emlékszik, hogy a negyvenes évek első felében előadták a Dávid kontra Góliát című darabot ezzel a szereposztással: Dávid: Grieser Géza (hol így, hol úgy írta a nevét), Góliát: Kovács Károly, Asszony: Plesa Teruska, Dr. Nagy: Gubik Sándor, Dr. Klein: Gusztusz Heinrich, Szolga: Tandori Ferenc, Jegyző: Molnár László, Bíró: Frey Károly.

Azután következett az újabb rezsiváltás. A „bástya”-t újra kellett erősíteni, és egy időre sikerült is. 1957-ben nagy bemutatót rendeztek a Petőfiben. Minden idők minden amatőr társulatának nagy próbatételére vállalkoztak, az egyesület operettegyüttese bemutatta a Csárdáskirálynőt. Aki nem ismeri az alább felsorolt nevet, az ugorja át, aki viszont ismeri, megtehetné, hogy feljegyezze, melyik szereplő hova lett. Mert hát ma, 1992-ben az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesületnek operettegyüttes helyett csak szerény kórusa van, s annak is örülhetünk, hogy egyáltalán van. De hát akkor hova lett az operettegyüttes? Íme az egykori: Vojtjehovsky Jaroslav, rendezte: Kapmayer Ferenc. Szereplők: Zólics Ferenc, Grízer Géza, Kovács Rózsa, Klein Péter, Vécsey Márta, Fábián Ferenc, Lázár Mária, Háber András, Répási Lajos, Hipik Károly, Oláh György, Turánszky György, Barta Lajos, Sztrelimuha János, Pozsár Marika, Oláh Ilonka, Kovács Irén, Majoros Irén, Kollár János, Zsigmond István, Majoros Pál, Fodor László, Kurin György, Erdős János, Butterer Ferenc, Barta György, Bognár Sándor, Urbán Lajos, Zsigmond István, Karácsonyi István, Hipik János, Szakál Ferenc, Márton Ica, Vajda Júlia, Majoros Irén, Csontos Erzsébet, Palóc Anna, Pörge Juliska, Csibri Irén, Vajda Júlia, Pécsity Csillag, Polyák Irén. Az énekeket Kunszt Irén tanította be, a díszleteket Váll András tervezte. Sűgő Tóth János, a táncokat Kovácsévity Fitya tanította be, ügyelők: Fábián Boriska és Bali Katica, világítás: Drozlik László, fodrásznő: Győri Veronka, a ruhákat Kovács Rózsa tervezte, maszkőr: Kovácsévity Désa. Közreműködik a Petőfi Sándor K. E. énekkara.

Most már csak azt kell megmagyarázni, miért kell egy amerikai útról készült riportban az újvidéki Petőfi Sándor Művelődési Egyesületet ilyen hosszan emlegetni. Csupán egy ok van rá: Mert itthon már senki sem tudja, hogy ez így volt, aki tudja még, az Kanadában van. Vagy Ausztráliában. Vagy Németországban. Vagy Svédországban. Vagy Magyarországon. Vagy már nincs. Grízerék azért mentek Kanadába, mert itthon már kezdték ők is felejteni.

Cincinnati, dilemmáim eleje

Itt, ebben az ohiói városban mondta vendéglátó háziasszonyom, Gödöllei Gyöngyi, hogy a 171 . csomag sót fogyasztják.

- Nálunk, Moholon azt szokták mondani a nem egymáshoz illő új párra, hogy ezek sem sok sót fognak együtt elfogyasztani.

Nálunk, Moholon - mondta, pedig több évtizede, hogy sem ő, sem a szülei nem élnek már „nálunk”. Édesapjának is volt egy mondása, amit szintén feljegyeztem magamnak. A lányával arról beszélgettek telefonon, hogy a jelenleg Floridában élő szülőknek is vesz a lányuk egy könyvet a negyvennégyes vérengzésről. Gyöngyi javasolta, mondván, hogy tudomása szerint Moholon is kivégeztek akkor háromszáz magyart. Mire az édesapja:

- Mit beszélsz? Háromszáz? Hétszáz, lányom, hétszáz!

Jöttem ide középük beszélni magunkról, otthon maradtokról, és róluk, akiknek egy részét még szeretnénk itthon viszontlátni, az újonnan érkezetteket pedig, azokat kivétel nélkül mind hazavárjuk.

Mit mondjak nekik? Örüljek-e, hogy a Gödöllei lány már nemcsak a saját sóját számolja odakinn, hanem a szüleiét, a családjáét is? Mennyit eszik majd a Topolyáról csak mostanában Vancouverbe érkezett Bozsik Gyula építészmérnök és kis családja? Nekik még csak tudtam annyit javasolni, hogy forduljanak a temerini születésű Ürmös Antal mérnöktársához, aki a kanadai magyar mérnökök egyesületének elnöke, s keresse hozzá az összeköttetést a szintén temerini és szintén Torontóban élő Tóth György építész barátom révén. Mit mondjak Lauer Edithnek, aki Amerikában olyasvalamire vállalkozott, hogy összefogja a magyarság érdekeit, s azt kérdezi tőlem, hogy mi a délvidéki magyarság érdeke? Tudok-e mást válaszolni, mint hogy az, amit a VMDK programba foglalt? Ezt a programot kéri tőlem Teller Ede, az atomtudós - kisebbik társa, Kovács Béla nem kéri, neki már megvan -, ezt Földváry Ferenc, aki a State Departmentben dolgozik, ezt Kanadában Thomas W. Wappel parlamenti képviselő, akivel hivatali irodájában Torontóban részben angolul, részben magyarul beszélgetünk, hiszen nem tévedünk, ha azt írjuk, hogy neve Wappel Tamás; ezt kéri Walter István, a Kanadai Magyarok Szövetségének elnöke, ez iránt érdeklődik az indianai Ball State University Politikai Tudományok Osztályának asszisztense, a bölcsészeti tudományok doktora, Francine Friedman. Erről kérdeznék a számtalan rádió- és tévéstudióban. Sokszor föl sem tudtam mérni, hogy kívül-mivel állok szemben, mert nem volt időm tájékozódni, hanem csak kérdeztek: akarsz-e interjút adni? De most rögtön. Így jártam Chicagóban is,

belépve az NPR szerkesztőségébe, ahol Sandra Gair szerkesztőnő már a mikrofon előtt fogadott, és nyomban kérdezett is, ment az adás élőben, déli tizenkettőkor. Jó negyed óra múltán, amikor véget ért a kérdegetés, felálltunk, és belépett a stúdióba egy másik alany. Mikor vele is végzett a riporternő, következett egy kis zene, beinvitáltak bennünket ismét a stúdióba, kötetlen beszélgetésre. Mindössze néhány percet tartott, bemutattak annak a másik alanynak is, persze a nevéből mit sem értettem. Néhány perc múlva, hogy kiléptünk a stúdióból, kísérőm megkérdezi, tudom-e, ki volt ez az úriember. Fogalmam sincs. Az izraeli külügy-miniszter.

A hasonló felkérésekkel úgy voltam, ha már itt vagyok, mondani kell a magunkét. Azt, hogy tönkretették az egyetlen napilapunkat, hogy erőszakkal sorozzák a gyerekeinket, hogy tízezerszámra menekülünk innen, hogy egymás után hozzák ellenünk a törvényeket, hogy nincsen benzinünk, a paraszt nem műveli a földjét, mert a terményét nem fizetik ki neki, meg mert nincsen üzemanyag, hogy Szerbia vezetősége tönkreteszi az államot és néhány generációra a szerbség sorsát. Amiben tökéletesen egyetértett velem az az úr is, akivel saját kérésemre találkoztam Los Angelesben, s akinek a névjegykártyáján ez olvasható: rev. Dennis Pavichevich Dean, szerbre fordítva: Dragoljub Pavičević, a Sveti Stevan szerb pravoszláv katedrális papja, Alhambra, Kalifornia, s akivel sok egyébben is teljesen egyet tudtam érteni, úgyannyira, hogy beszélgetésünk végén néhány szentképpel és egy kegytárggyal is megajándékozott.

Mit mondjak Tar Pálnak, Magyarország washingtoni nagykövetének, akivel szerencsém volt két alkalommal ebédelni, s egy délutánt eltölteni? Igaz, sokadmagammal, de sok alkalommal a bizalmas beszélgetésre. Ahhoz tartottam magamat, amit sok helyen ki is mondtam: Ha a világ elismeri Izrael jogát, hogy érdeklődjek a világ bármely államában élő zsidók sorsa iránt, ha Németország pénzért válthatja ki a német nemzetiségű állampolgárokat Romániában, ha Belgrád jogot formál arra, hogy meghatározza a horvátországi és boszniai szerbek jogi státusát, s ennek érdekében háborút visel a testvérnépek ellen, akkor miért ne lenne joga Magyarországnak gondot viselnie akár a kisebbségben, akár az emigrációban élő magyarok sorsáról?

Mit mondjak Dömötör Tibor független református püspöknek, akinek nagy érdeme van abban, hogy 1990. március 15-én a washingtoni Capitoliumban felavatták Kossuth Lajos szobrát? Mondtam neki, hogy kiváló kapcsolatairól révén terjessze hírlapunkat.

Mit mondjak Miklósházi Attilának, az emigrációban élő magyar katolikusok püspökének? Mondtam neki, hogy forduljon papjaihoz, és kérje

meg őket, hogy a vasárnapi szentmiséken a könyörgésbe vegyék be: „Hogy a Délvidékről elüldözött magyarok visszatérhessenek otthonukba, kérünk téged, hallgass meg minket.”

Persze egészen másfajta kérdéseket is feltettek. Azt például, hogyan ítélem meg Maróti Miklós szerepét a Forum vezérigazgatói székében. Mondtam nekik, hogy sokat hadakozik vele a Magyar Szó, és hogy teljesen csődbe jutottunk.

- Mit tudsz Gyetvai Károly egyetemi tanárról? - szegezték mellemnek Torontóban a kérdést. Tudom, hogy egy időben ő volt a Magyar Szó legtekintélyesebb külmunkatársa, hogy ő képviselte a vádat a háború után a tartományban a háborús bűnösök ellen folytatott perekben, hogy elvállalta a jelöltséget a szövetségi parlamenti választásokon akkor, amikor Rehák Lászlót kellett kibuktatni.

Nem egy helyen kérdezték tőlem, miért tartja magát távol a VMDK-tól egyetemi tanáraink és a vajdasági magyar értelmiség egy része. Azt feleltem, hogy az ügy valószínűleg arra vezethető vissza, ami a Hungarológiai Intézetben történt a nyolcvanas évek vége felé, amikor az ott dolgozók a politikai hatalmasságok sikeres bajkeverő szándékától vezetve és félrevezetve belekeveredtek egy olyan ügybe, melyet később a párt az intézet neves dolgozóinak lejáratására használt fel. S kérdezték ezzel kapcsolatban azt is, hogy dr. Bori Imre miért írta meg azt az emlékezetes kirohanást Illyés Gyula ellen. Nem tudtam mit felelni.

Sok kérdésre nem tudtam válaszolni. Már az indító előadáson, Cincinnati-ban sem tudtam. A Star Bank egyik épületének termében volt az előadás, tizennyolcan verődtek egybe. Akadt olyan kérdező, aki szememre vetette, miért nem követeljük a Délvidék Magyarországhoz való csatlósát. Azt válaszoltam, hogy nem tartjuk célszerűnek, mert határokat tologattak már ide-oda az elmúlt évtizedekben, és látjuk, mi lett annak a következménye. Nem elégítette ki a kérdezőt. Egy angolul, csak angolul beszélő úr - ha jól jegyeztem föl a nevét: Kercsi János - azzal jött, hogy a magyar koronában milyen csodálatos szimbólumok vannak. Ugyanő azt kérdezte, hogy az első világháború után miért éppen Magyarországot darabolták szét. Hitler és Sztálin feldarabolta Lengyelországot, és a jó érzésű világ mit sem tett ellene, a Szovjetunió csinált egy új Németországot, és a világ ezt is eltűrte. Hogy ne soroljam a most folyó hasonló ügyeket nálunk és a volt Szovjetunióban.

- Ebben a világban sokféle szél fú, és nehéz a vitorláinkat úgy irányítani, hogy hajónk jó irányba haladjon.

Columbusban, a névadó jubileumán

Augusztus harmincadikán, tehát két hét híján pontosan ötszáz évvel azután, hogy Kolumbusz Kristóf felfedezte Amerikát, Kovács Béla körültra vizs a nagy felfedezőről elnevezett városok legnagyobbikába, Columbusba. A világraszóló felfedezés, ahogyan a történelem számon tartja, 1492. október 12-én történt. Nyilván el kell menni a vezérhajó, a Santa Maria hasonmásához, amit itt mutogatnak a kíváncsi utódoknak, s az évforduló végén majd ki is lehet bérelni, és hajózáni rajta. Nem valami bizalomgerjesztő egy ilyen tákolmányon az óceánra szállni, de mi nem is vagyunk kénytelenek. Csendes kikötőben horgonyoz a Santa Maria mása, be lehet kukkantani a belsejébe különösebb veszély nélkül. Béla még a háromdolláros belépőt is kíváltja, s mint később tapasztaltam, vendéglátóim a hasonló helyeken mindig ilyen udvarias gesztust tettek, ami nem kis kedvesség volt csupán, hiszen itt egy belépő ára nem csekélység. Sokan meg lennének elégedve, ha ennyi volna itthon a napi keresetük. Béla meg még emléktárgyat is vesz.

Felébred az emberben a kíváncsiság: fölmenni a hajóra, és megnézni, milyen vastag a főárboc, milyen rideg a helyiség, amelyben a nevéssé vált utazó végigszendvedte a bizonytalan végcél felé vezető utat. És érdekel a sok más itteni nevezetesség, látványosság is. Nem lenne érdekes riportot készíteni a pilótáról, aki ledobta az atombombát Nagaszakira? Béla közli, hogy itt él a városban, s ő csak tudja, mert maga is több évtizede columbusi lakos. (Cincinnatiből autón Columbus felé haladván egy Lebanon nevű városkában Jeszenszky István barátom megkérdezte: Megálljunk-e, és nézzük-e meg azt a házat, amelyben Armstrong úrtas lakik, aki elsőnek tette a lábát a Holdra?) És érdekes lenne meglátogatni azt a valamikori görkorcsoyapályát, amelyen a harmincas években a világon először önkiszolgáló boltot nyitottak. (Ha megvan még.) A világ legnagyobb sörgyárába, az Anhauser-Busch Társaság telepére, ami Columbusnak szintén látványossága, el is jutok egy ráérő órámban, s a cég a kíváncsiságomat néhány doboz sörrel honorálja, akárcsak a többi hasonló látogatót.

Engem azonban igazából nem ez érdekel. Béléék igen érdekes történetek sokaságával traktálnak, amiket csak úgy mellékesen elmondanak az alatt a néhány nap alatt, amíg náluk vendégeskedem. Följegyzem például magamnak, hogy Béla kapott egyszer egy újságkivágást otthonról, amely arról tudósít, hogy Zomborban a Krónics-palotában egyszer

lebontottak egy falat, és mögötte csontvázakat találtak. Azt a zomboriak és a környékbeliek igen jól tudják, hogy ebben az épületben mi zajlott le a háború alatt és a végén. A cikket ma jó lenne újra előkeresni.

Följegyzem azt is, hogy megkeresett Homonnay Levente, Homonnay Elemér fia. A negyvennégyes-negyvenötös vérengzésről Elemér írt talán a legtöbbet még abban az időben, amikor erről Nyugaton sem volt illő, nem beszélve arról, hogy a mi itthoni környezetünkben ez milyen bűnnek számított. Levente kifejtette, hogy édesapja hagyatékát át kellene nézni, mert abban igen sok adat található a délvidéki magyarirtásról. Szerinte a dokumentumok kofferokban várják jobb sorsukat megözvegyült édesanyja, Barbara Homonnay Garden Valey-i házában, Kaliforniában. (Később New Yorkban azt hallom, hogy az anyag becsomagolva várja, hogy átvigyék Budapestre a Széchényi Könyvtár kéziratárába. Vagy már el is szállították.)

Körutamra magammal vittem Siflis Zoltán barátom filmjét a negyvennégyes vérengzésről. A hetvenperces dokumentumból készítettett valamelyik stúdióban két másolatot az amerikai videorendszerre, s egyiket az amerikai, másikat a kanadai magyarságnak ajándékozta azzal a meghagyással, hogy ahol vetítik, gondoljanak arra, hogy most is hasonló feladatokat kellene végezni. Filmjét bemutattuk Kovácsék lakásán, vagy tízen verődtek össze ott erre az alkalomra. A döbbenet erejével hatott. Bemutattuk később még néhány helyen. Sehol sem fordult elő, hogy a hetven perc alatt a nézők közül bárki is abbahagyta volna a megrázó dokumentum nézését, de még csak hangos kérdezősködéssel vagy megjegyzéssel sem zavarta sehol senki. Hanem vetítés után nem akart apadni a kérdéshatag. Hol voltunk mi ezzel az üggyel eddig? Hol voltak a történészeink, költőink, íróink? S én visszakérdezek: Hol az emigráció? Addig még csak bírálták a kommunista rezsimet, amíg Sztálin, Rákosi és Kádár állt az élen, meg a hasonlók, de bezzeg hallgattak akkor, ha a Nyugaton annyira kedvelt Titóról kellett volna elmarasztalást nyilvánítani, különösen hallgattak akkor, ha az ilyen elmarasztalás érvényes volt a nagynevű nyugati politikusokra, akik részesek az események palás-tolásában.

Béla, vendégszeretben szinte utánozhatatlan feleségével, a szabadkai örmény Almaszt Bedrossziánnal városnézésre visz. Elhaladunk egy régi temető mellett, s bekanyarodunk a kocsival a kapuján. Egy síremlék előtt megállunk.

- Ide szoktam virágot hozni - közli Almaszt. A síremléken ez a felirat olvasható: „Itt nyugszik Szentgyörgyi Andrásné Meghalt 29 éves korában 1907. április 29-én”. Miért éppen ide hoz virágot? Senkije és semmije sem volt ez az asszony. Amikor kijöttek, Almaszt hosszú ideig nem kapott

munkát. Nem tellett arra, hogy hazamenjenek Szabadkára megkoszorúzni édesanyja, Németh Anna sírját. Ide kihozott hát egy koszorút, s imádkozott: „Anyám, ha vagy az égben, segíts.” Hinni kell a csodákban: egy hét sem tellett bele, s talált munkát, ma is ott dolgozik. Hát persze hogy azóta rendszeresen ápolja ennek az idegen asszonynak a síremlékét.

Nagaszaki-bombázó pilóta és Holdra lépő űrhajós meglátogatása helyett szívesebben foglalkozom ilyen történetekkel. Van belőlük. Ahogy nézelődöm az idegen síremlék körül, arra leszek figyelmes, hogy nem messze tőle egy cirill betűs síremlék áll. „Ovdje počiva u miru božjem Srbín Mihailo Lalić, rođen 1881 u selu Lipovaci, Hrvatska, umro 4. aprila, sahranjen 6. aprila 1911 u Kolumbus, Ohajo.” Megnézem idehaza a térképen, hol ez a falu. Boszniában, Jajcétól húsz kilométerre. Mintegy 300 lakója volt, amíg megvolt, 1992 nyaráig.

A legérdekesebb sorstörténetet a columbusi református templomban hallom, istentisztelet után. Itt vár rám egy Irwin Ringler nevezetű 81 éves úr. Autón jött azért, hogy beszélhessen velem. Valamikor ács volt, Pennsylvániában élt, német ivadék, feleségül vett egy árva lányt itt Columbusban, neve Anna Mayer. Eddig semmi különös a történetben, hanem az asszony tudta, hogy az ő eredeti neve nem Mayer volt, hanem Magyar. Nyilván a nemzetisége is az. Elkezdte kutatni a rokonait. Nem kis kínba került megtalálni az 1912-es beutazási dokumentumokat, amelyek a bizonytalanságot nem hogy csökkentették volna, hanem csak növelték. Az van benne, hogy apja neve Magyar Ilies (természetesen Illés), származási helye: Horvátország, majd ez áthúzva s kijavítva Magyarországra. Hasonlóképpen a nemzetisége: horvát áthúzva, majd magyarra javítva. Közlebbi útmutatásul még annyi, hogy Bodrog. Szerencsére a beutazási anyakönyvben van egy rubrika azok címének megjelölésére, akik otthon maradtak, s ebben ez olvasható: Bacz Gyulafalva. Magyarosan: Bácsgyulafalva, vagyis Telecska.

Két évvel ezelőtt, 1990. október 28-án azután elment a levél Telecskáról Columbusba a Zsebedics családtól: „Kedves Anna néném és Irvin sógor! Először is bocsánatot kérek a megszólításért, de remélem, hogy megengedik, hogy a jövőben is mint néném és sógor szólítsam magukat...”

Hogy a dolog még borzongatóbb legyen, utólag kiderült, hogy Anna testvérnénje, Ágnes, ápolónőként ott élt Anna szomszédságában, és a két testvér nem tudott egymásról. Amikor mindez kiderült, akkor elutazott a megszerzett unokatestvérek államába, Carolinába, és három napig ott rostokolt, míg végre összeszedett magában annyi bátorságot, hogy felhívja őket telefonon. Mindezt Columbusban hallom, a református

templomban, amelynek bejárata előtt egy 1956-os emléktábla, a templomajtó mellett pedig egy másik, amely azt tanúsítja, hogy a congói bányászok közreműködésével épült 1906-ban. Azok a bányászok építettek, akik - ha van is Congóban maradékuk - már nem tudnak magyarul.

Papok között Los Angelesben

Nagy Bálint, a San Fernando-völgyi Magyar Református Egyház papja körútra visz autóján. Ontarióba megyünk, ahol Szabó Sándor paposkodik, de most éppen szabadságon van. Üzent onnan két idősebb magyar asszony, hogy szeretnék felvenni az Úrvacsorát. Merő véletlenből a torontói templomban találjuk a szabadságos papot is és ő készségesen vezet körül az Isten házában. Azt tartják errefelé, hogy ez itt Kalifornia legszebb magyar temploma.

Meg kell szoknom, hogy itt a világ minden valamirevaló városáról neveztek el helységet. Csizsár István barátom vett nekem az út elején egy nagy Amerika-térképet, tizenkilenc Berlin nevű helységet találok a helységnévjegyzékében, Buda kettő, Belgrade öt, Paris 21 van. Toronto - beleértve a kanadai Ontarióban fekvő általánosan ismertet is - öt. Egy közülük itt van Los Angeles szélén.

A levegőben erősen érződik a sivatag illata, a templom udvarában örökzöld meg persze pálmafák és sok magyar vonatkozású felirat, tárgy, emlékmű. Itt van a magyar címerből való hármashalmos keresztel, mellette ötvenhatos emlékoszlop. „Szabadság park 1711-1848-1956” („Adományozták: A Magyar Diákszövetség, Református Nőegylet - Ontario, Szabadságharcos Szövetség nevében: Ecsedy család, Kaponya család, Ragep Imre és neje, Sallay család és Fábián Mihályné”). A templom körül épületek, egyiknek az ajtaján ez a felirat: Mosókonyha, nyitva reggel 8-tól este 6-ig. Így, magyarul; csak magyarul, hiszen hát itt magyar aggak háza van, a környező épületekben csak magyarok laknak. A templom mellett egy nagyterem, neve Zágonyi Kultúrház. Benne magyar címer, zászló, magyar vonatkozású és díszítésű kegytárgyak.

Mindkét pap ismeri a lakók részét, nevükön szólítják őket, a hetven-, nyolcvan-, kilencvenéves matrónákat, akiknek egy része úgy ül a lakóházak vagy a mosókonyha előtti kispadon, mintha a Bácska, a Dunántúl vagy Erdély valamelyik falvában éppen a hazafelé tartó csordára várna, hogy fejjen már, mert a kisgyerekek ott toporognak körülöttük, kezükben a tejesbögrével. Megkérdezem a mosókonyha küszöbén ülő

egyik asszonytól, van-e köztük valaki a mi tájunkról, de nem ismer senki ilyet.

A templom alapítója Négyessy Bertalan, a szószéket a kolozsvári Farkas utcai református templominak a mintájára készítették. Ilyen mintákkal ápolják otthoni emlékeiket a régi és az újabb kivándorlók, menekültek, disszidensek. S talán hogy ne érezzék túl felhőtlennek az itteni együttélésüket, pereskednek a templom körül. A tervező pereli a presbitériumot, a perkeresetet Szabó Sándor éppen aznap kapta kézhez, amikor fiatal felesége, néhány évi betegség után, őt özvegyen, gyerekét félárván hagyta. Az alapító pap visszatelepedett nyugdíjasnak a Sárospatak melletti Viss nevű kis faluba.

Bálinttal körülutazzuk Los Angeles nyugati és déli részét, útközben megállunk a két idős asszonymál, akik hívták. Egyikük teljesen magányosan él a saját házában, ő szinte csak magyarul beszél, a másik mellett ott a lánya, aki viszont csak angolul és németül beszél, ő maga magyarul és németül. Sajnos, annyi időnk nincsen, hogy visszafelé utazván leereszkedjünk San Diegóba, ahol az a Németh Vilmos nevű ismerősöm él vagy élt, aki néhány évvel ezelőttig, kilencvenen túl, még rendszeresen járt haza a bánáti Törökfaluba és Kisorozsra a rokonokhoz, és akivel egy ilyen látogatás alkalmával ismerkedtem meg. Leereszkedünk már estefelé az óceán partjára Santa Monicánál, ahol annyi időt kérek vendéglátóimtól és vezetőimtől, hogy legalább megmártsam a lábamat az óceánban, ha már fürdeni nincs időnk. Nagy Bálint tiszteletes úr és Júlia asszony (sajnos, még a nevét is elmulasztottam följegyezni), aki a táj jó ismerője és a presbitérium oszlopos tagjaként nem is elkísért, hanem elvezetett bennünket az útra, maga is örült a kívánságnak, a sok autózgatás után velem tartottak a lábmosásban. Olyannyira, hogy az úrvacsorából felmaradt három deci finom vörösborot is elosztottuk testvériesen. Valahol San Juan Capistrano és Long Beach között, ahol alighanem többet ér ha az alkalmi utas az angolnál jobban ismeri a spanyolt; ez a San Juan Kapisztrán Szent Jánost jelent.

Másnap másik pappal, a Hollywoodi Magyar Református Egyház szolgálójával, Vass Zoltánnal találkoztam hivatalában. Az előszobában Sándor Péter építész babrál valamin egy asztalon: cserkészjelvényeket készít. A templom ablakai beverve, az év eleji néger zavargások nyomait őrzi. Itt készül megrendezni a helyi Arany János Kör a Radnóti-estet.

Harmadnap a harmadik pappal ismerkedhetek, Novák Józseffel, ő meg az Amerikai Magyar Baptista Gyülekezet Alhambrában levő templomában szolgál. Ő is szívesen vezetget körül a nem is kicsi templomban, mutogatja a számomra ismeretlen templomi kellékeket, a medencét az oltár mögött, amelyben a keresztséget feltevők megrmerülnek.

Novák Józseffel és Los Angeles-i fő istápolómmal, Előd Lászlóval megyünk el a negyedikhez, a már említett Dejan Pavičevićhez. Jóska barátom olyan jóba lett hirtelen a szerb egyházi vezetővel, hogy meg-egyeztek: együtt mennek el a hamarosan esedékes papi találkozóra. (A szerb templomnak jelentős vajdasági vonatkozása is van: alapítója a Nagykikindán született Vladimir Mrvičanin pap volt.)

Nem tudom, hány magyar pap ment haza Nyugatról szülőföldjére, tudomásom szerint fordított irányban mennek szívesebben a lelkek istápolói. Már hazatérésem után értesültem, hogy Verbászról Kanadába ment a buzgóságáról és hozzáértéséről nevezetes Pesznyák Béla plébánosunk, talán csak ideiglenes szolgálatra. Ha rajtam állt volna annak eldöntése, hogy menjen-e vagy maradjon, nem kisebb vívódással hozom meg a döntést, mint ő maga és püspöke, aki elengedte, mert kell a jó pap Kanadában, s nagyon jó lesz, ha egy világot látott lelkipásztorunk tér otthon haza, de szinte nélkülözhetetlen most itthon is.

Vass Zoltán, Novák József és Dejan Pavičević egyaránt közlönny ad ki, ezek némelyike akár hetilapnak is elmenne. Benne vannak az újságban a legfontosabb események és közlendők. Meghirdették például az előadásaimat is. (Ez még nem is volt számomra olyan meglepő, hiszen a magyar hívők egyben a magyar egyesületeknek a tagjai is, hanem a hírt általában felolvasták a templomban, s nyomban felszólítottak, hogy ott, az istentisztelet alatt álljak fel, mutassam meg magamat. Sőt több helyen felkért a misét vagy istentiszteletet szolgáló pap, hogy szóljak is a hívekhez, mintegy alkalmi szentbeszédet rögtönözve. S ezután következett a legmelegpőbb dolog: szavaim elhangzása után hangos tetszésnyilvánításul megtapsoltak.)

Vass Zoltántól megkapom az 1990/1991-es Bethlen Gábor évkönyvet, benne az amerikai és a kanadai magyar református lelkészek név- és címtárával. Száznegyvenegy pap van az USA területén - közülük 39 már nyugalmazott -, és 39 Kanada területén, közülük 9 nyugalmazott. Szokták sokan becsülgetni, hány magyar él Amerikában, s ha eltérőek is a kapott számok, az bizonyosnak látszik, hogy vagyunk ott több százezren, hiszen ha ezek a papok mind csak néhány száz hívőt tudhatnak maguk körül, ami szerény becslés, az már magában körülbelül több tízezer lélek. Csupán a református magyar hívőkből.

Úgyancsak Vass tiszteletes úrtól kapok egy másik kimutatást is: a királyhágó-melléki és az erdélyi egyházkerület papjairól szól, számba véve azokat, akik külföldre távoztak 1986. november elseje és 1992. április elseje között. Az előbbi egyházkerületből huszonnyolc, az utóbbiból tizenhat pap ment el. Csaknem félszáz pap. El tudják-e viselni az otthonmaradott hívők a hiányukat?

Holtig hívők hada

Még ha nem lett volna kedvem, a papokkal akkor is közeli ismeretségbe keveredem. Los Angelesben a világnak talán egyik legnagyobb templomában szervezték meg vendéglátóim az előadást, a Lake Ave Congregational Church tulajdonában levő Family Life Center második emeletén, egy kisteremben. A nagyteremben sok ezer személy számára van hely, Előd László barátom a magyarul alig tudó felesége révén szerezte meg a termet jutányosan. Ha jól emlékszem, harmincan-negyvenen jöttek össze. Előd László mond bevezetőt, s később ő készít velem interjút, előadás után irányítja a továbbiakat, meghatározva a kérdezők sorrendjét. Abból a körülményből ítélve, hogy néven nevezte a jelentkezőket, mielőtt megadta volna a szót, arra következtetek, hogy a társaság elég gyakran összejön, meglehetősen szoros az ismeretség közöttük. De mi is érdekli a Los Angeles-i magyarokat, amikor délvidéki vendéget fogadnak?

Vass Lóránt: Mi volt a jellemző a negyvenkettes és mi a negyvennégy-negyvenötös népiirtásra? Mit írt az utóbbiról Illés Sándor temerini születésű budapesti író, publicista? Mennyire érintette a zsidókat a negyvenkettes vérengzés, és milyen volt a szerepük a másikban?

Katona Pál: Vajon a szerbek bosszúja a szmet szemért elv alapján zajlott le? Mennyire vette ki részét a bosszúból a helyi szerb lakosság? Milyen volt az arány a két mézszárlás áldozatainak száma tekintetében? Mi volt a szerepe Titónak a magyarirtásban?

Berenbaumer István: Kállay Miklós akkori miniszterelnök emlékirataiban foglalkozik a negyvenkettes vérengzéssel. Szombathelyi szintén. (Vezérkari főnök az újvidéki razzia idején.) Mennyire ismert az ő nézetük az újvidéki vérengzésről?

Horváth László: Mi volt a szerepe Milovan Dilasnak a magyarok elleni atrocitásban? Mi a katonai közigazgatás bevezetésében? Mit tett a magyar diplomácia a vérengzés felderítése érdekében?

Kiss Enikő: Mit tudnak minderről a mai magyar fiatalok?

Barnabás (?): Mikor fejeződik be a most is folyó népiirtás?

Eszéki István: Mi a szerepe Panić amerikai állampolgárnak?

Nem elég őszintén válaszolni, a hallgatók tényekről akarnak hallani, a válaszba könnyű beleizzadni. De a közönség hálás. A Los Angeles-i magyar írók karórával és írószerszámmal ajándékoznak meg. Sajnos, nem jegyeztem meg az előadás utáni nagy zúzavarban, hogy közülük ki adta át, de így mondta: Los Angeles-i magyar írók. Megjegyeztem, hogy ilyen is van. S azután egymás után adták nekem könyveiket. Ott persze

alkalmam és érzésem sem volt, hogy akár csak megköszönjem nekik, utólag nézegetem csak a könyveket, és bele-beleolvasok a tanulmányokba, verseskönyvekbe. Még jó, hogy Szkopál Béla kollégával nem itt beszéltük meg az Amerika Hangja rádiónak készítenő interjút, itt ugyanis képtelenség lenne, a terem használati ideje már réges-régen lejárt, már az öröket traktálják a maradék szendviccsel és üdítőitalal - alkohol fogyasztásáról ebben a vallási célokra készített épülettömbben szó sem lehet-, hogy legyenek elnézőek, ne dobjanak ki bennünket, és ők csak-ugyan türelmesen várnak a megbeszélrt időn túl még vagy két órát, mert a hallgatóság annyira érdekődik aziránt, ami nálunk volt, ami most folyik és aziránt is, hogy véleményem szerint mi lesz.

Csak kutyafuttában szoríthatok kezét Zas Lóránttal. Két verseskötetét nyújtja át meleg ajánlással: Hosszú sorokban látom az embereket és A nemzeted nevében. Ez utóbbiban a verse alá mindig odairja, hol született meg: Betlehem, Hebron, Tel Aviv, Jeruzsálem, Bet Shean, Holt-tenger, Meggido, Gizah, Abu Dhabi, Los Angeles, Rotterdam, Frankfurt, Darwin, Budapest, Santiago, Montevideo ...

A Délsziget című folyóiratból kimásolt tanulmányból tudom meg, hogy „napjainkban Zas Lóránt sikeres üzletember, szinte mindig valahol úton. Repülőgépen, hotelszobákban, várócsamokokban, vonaton írja költeményeit”. Kannás Alajos költőtársa előszónak írt szonettet Zas Lórántnak az utóbbi kötetéhez, Magyar Albatrosz címmel: „Hazája nincs csak asszonya / egy messze - messze fészken / ki vár mint őszi áfonya / hogy édessé beérjen / a pillanat és visszatér / a szélen szálló párja / s a tájon túl a Magyar Ért / a szívben megtalálja / az óceánt ...”

Kannás Alajos Kormos könyvek 56 vers című könyvének előszavában így vall: „Magyar költő és amerikai pszichológus kettős alakjában élén kétszeresen emigráltam az emigrációból. A magyar költő mindig közelebb marad otthoni író társaihoz, mint a váltakozó amerikai politika kitarított futóihoz. Másodszor pedig Los Angeles hontalanjai és összetört áldozatai között élő pszichológus nem tudott szövetséget kötni divatjarmúlt áramlatokkal ...”

Kapok egy idézetet Fáy Ferenc verseiből, azt történetesen, amelyikről Hajnal László Gábor, a nyugati költőkről írt tanulmányában ezt jegyzi meg: „Ha a nyugati magyar irodalom valamikor tananyag léssen honi iskolákban, mindenképpen ott kell legyen ez a vers, a »771-es telekkönyvi kivonat.« A tanulmány írója megrendítően pontosan fogalmaz a hontalan költőről: „Csak az igazi emigránsok, a hazátlanná üldözött politikai menekültek értik, érzik azt a fajta hontalanságot, amit Fáy Ferenc tökéletes versben nyöszörgött örökérvényűvé.” Ezt: „A vándorbotnak szörnyű súlya van. / Rügyet nem hajt, csak múlt mélyén kutat. / Az egyik

vége: fáradt izzadás, / a másik: szürke porba váj utat. / Lángnak karcsú, támasznak kevés. / És hordod mégis véges száz úton.”

Itt kapom meg a már korábban említett Sztáray Zoltán két tanulmányának különlenyomatát, mindkettő a legtekintélyesebbnek tartott nyugati folyóiratban, az Új Látóhatárban jelent meg. Az egyik: A bukaresti titkos szerződés, amely az első világháború alatt készült román–antant titkos szerződést tartalmazza, dokumentált megjegyzésekkel, a másik témáját emlegetni a megjelenés időpontjában - 1981-ben - még éppen olyan főbenjáró bűnnek számított, mint a trianoni békeszerződés tiszteségtelen dokumentumait: a recski kényszermunkatáborról szól.

Azután kapok Los Angelesben két magyar újságot is: az Amerikai Magyar Hírlapot és a Californiai Magyarorságot.

Atnézem a Los Angeles-i jegyzeteket, és ilyen odavetett megjegyzéseket találok benne: Ontarióban tavaly a magyar szüreti mulatságon háromszázan vettek részt.

Kerekes Lajos pacséri ember a családjával itt él. Algériában dolgoztak, onnan jöttek Los Angelesbe. Vass Zoltán diplomát Ferenc Béla művészi fafaragása díszíti. A mester faragott a katolikus templomnak is.

Novák tiszteletes elvezet Bánk Nándorhoz, aki Milan Panić gyógyszer-gyárában volt alkalmazásban. Pereskedett vele. Úgy került ott alkalmazásba, hogy nővérenek a férje szerb, és az beajánlotta Panićhoz. Mivel éppen semmi készpénze nem volt, Panić azonnal adott neki 500 dollárt ajándékba. Azután elment hozzájuk, s megnézte, mi van a frizsiderben. Láta, üres. Nándort beültette az autójába, elvitte a saját lakóházába, és a mélyhűtőjéből mindennel megpakolva küldte haza. Később Panić felesége még egyszer elment hozzájuk, és feltöltötte a hűtőszekrényüket. A per egyszerű munkaper.

Házigazdám egyik konyhai fiókjában kanálkeresés közben ráakadtam a Californiai magyar zseb telefonkönyvre. Oldalanként kb. 50 név van benne, 79 oldala van. Az első cím: Amerikai Magyar Képzőművészek Szövetsége, az utolsó: William Penn Biztosító Intézet.

Vass Zoltán és Nagy Bálint lelkészek keserűen panaszoznak, hogy Mészáros István miskolci püspök ittlétekor nem tudták vele felvenni a kapcsolatot, Tőkés László pedig elmarasztalta őket, hogy eljöttek otthonról.

Itt, Los Angelesben, ennyi holtig hívó magyar között nem veszítettem: nyertem a hitemben. Talán tőlük, egykori hontalanoktól tanultam hinni, talán csak a magunk erejét, sokaságunkat látva erősödött bennem a megmaradásunk hite.

A világ végén Vancouverben

Szollár Lajos nem egészen taláalomra vándorolt ki Adáról Vancouverbe. Azt meséli, hogy elővette a térképet, és tanulmányozta, majd végül is ilyen érvelés alapján hozta meg a döntést:

- Ez majdnem a mi szélességi fokunk.

Fölültek a repülőgépre, és elmentek Vancouverbe. A földrajzi tájékozottsággal nem volt baj: Vancouver körülbelül a 49., Ada pedig a 46. szélességi fokon fekszik, csakhogy az előbbiben az éghajlat valamivel enyhébb, noha északabbra fekszik. A nyelvet nem beszélték, állásuk nem volt - mondhatnánk, szabályos vajdasági magyar menekültek voltak: világútlevéllel a zsebükben és elképesztő zűrzavarral a fejükben, hogy hát ha nekünk, vajdasági magyaroknak olyan jó Jugoszláviában, akkor miért megyünk olyan sokan neki a vakvilágnak. Annyira mehetnéünk volt már abban a békeidőben is, hogy a térképen a szélességi fok alapján határoztuk meg új hazánkat. Hagytunk itthon testvért, szülőket, házat, állást. Nem egy van ott közöttünk, aki itthon sem merte megmondani, hogy bizony nem is neki támadt az ötlete, hogy menjen, hanem az oly titkos állami szervezetek valamelyikének a képviselője súgta meg: „Tudod mit? Adunk neked útlevelet. És jobb, ha nem jössz vele vissza.”

Mondjak rá példát?

Így ment el Szabadkáról a Clevelandben élő Csíszár István, akinek az volt a bűne, hogy futtatott ifjúsági vezető létére hajlandó volt ösztöndíjat elfogadni Olaszországban, s miután elfogadta, még hazatért. Ennek az lett a következménye, hogy a titkosrendőrség nyomban tartóztatta, kémpert akasztott a nyakába, s miután vétkességét nem lehetett bebizonyítani, félévi jogtalan fogva tartás után így szabadultak meg tőle. Talán majd megtalálom a Magyar Szóban azt a bírósági tudósítást, amely a sikertelen perről szól.

Szollárékát egy ideig Manyika, a feleség tartotta el. Az egész családot, mert ő jutott előbb munkához, mára azonban ott tartanak, hogy van saját családi házuk, valamennyi megtakarított pénzük, a lányaiknak autójuk; telik arra is, hogy iskoláztassák őket, s hetente telefonon beszélhetnek az itthon maradottakkal, akik a földtekének pontosan a másik oldalán élnek.

Nem tudtak ők akkor még arról, hogy ilyen messze hány magyarral fognak találkozni. Rövid ott-tartózkodásom alatt Lajossal beírtam a Vancouver-térképre, hol, kiknél jártunk együtt vele: Szollárék, Grízerék, Toplákék, Patakyék, Pintérek, a Magyar Ház, a magyar templom, Tamási Miklós.

Hányan vannak magyarok itt, ebben a messzeségben, amelytől sokkal messzebb már nem is lehet? (Ha már említettük a Föld szélességi fokait, említsük meg, hogy Adától Vancouverig a glóbusz 360 fokából 140-en át kell haladni. Újvidéken, a Puskin utcában élő nagymama gondolkodhat akár a most ünnepeelt Kolumbusz Kristóf logikájával is, hogy tudniillik mehet a lányához akár keletnek indulva is, hiszen a távolságot tekintve majdnem mindegy.)

Nagy itt most a magyarok tekintélye, nagy, mint úgy általában a világon. Már ha egyáltalán beszélhetünk ilyesmiről, mert sokféle népek vagyunk a világon, olyan sokan, hogy alig van tudomásunk egymás létezéséről, nemhogy a másíknak a tekintélyéről beszélhetnénk. De mi magyarok annyit csak észrevettünk, hogy magyarnak lenni most nem szégyen, mint néhány évtizeden át volt. A magyarság tekintélyét igazolja, hogy ottjártamkor éppen szervezték az ottaniak a magyar napokat. Tetszetős brosúra jelent meg erre az alkalomra, amelyben Simon Zoltán írt egy általános ismertetőt az itteni magyarokról, s ebben olvashatja a kíváncsibb angol nyelvű az alábbiakat. (Azért említem, hogy a kíváncsibb, mert általános érdeklődést egy ilyen rendezvény nem kelt, de minden nemzet szokott rendezni hasonló bemutatót saját magáról, ha tehát valamelyik nem képes magáról rendezni, annak vagy túl jól áll a szénája, vagy túl gyenge ahhoz, hogy megrendezze.)

„A magyarok első jelentős hulláma az 1880-as években érkezett Brit-Kolumbiába ... A magyar emigránsok második hulláma az 1920-as években érkezett ... Ezek hömpölyögtek át közülük Amerikából Kanadába ... a farmerek az Okanagan völgyében próbálják ki a szerencsájüket ...”

Helyben vagyunk. Itt próbálják ma a szerencsájüket a székelykeveiek, akikről már említés történt. Itt van az a város, amelyikben harmincnegyzetkilométeres családot talált új talajt. Kertészkedésre és megkapaszkodásra alkalmas termőtalajt. Azon a viszonylag kicsi tájon, ahol a majdnem egymillió négyzetkilométeres kiterjedésű Brit-Kolumbiában kertészkedéssel lehet foglalkozni. Följegyeztem gondosan: Celona, de vagy nem jól mondták, vagy túl kicsi a helység, mert a már említett részletes térképen sem találom. Pedig itt van valahol Vancouvertől legfeljebb néhány száz kilométerre, az Okanagan völgyében. (Idetartozik, mert egy kicsit kordokumentum is: Pintér István, az egyik vendéglátóm, elküldte újvidéki címre a vancouveri Tárogató 1993. januári számát, benne ezzel a riporttal, lapszálon megjegyezve: KELOWNA. A küldeményt a feladó visszakapta, a borítékon azzal a postai megjegyzéssel: Jelenleg ezzel az országgal nem tartunk fenn kapcsolatot. Pista barátom ismételtlen posztázta egy budapesti címre, így kaptam meg. Így levelezünk mi 1993-ban.

Találkoztam egyik lakójával, Bréti Gergellyel, aki egy vasárnap délelőtt a szokásos módon eljött kis teherautójával a vancouveri Magyarok Nagyasszonya-templomba, végighallgatta Kiss Lajos miséjét, amelyen a sok közérdekű hirdetés között hallhattuk, hogy ő a völgyből hozott friss paprikát, krumplit, káposztát, és szentmise után az érdeklődők jutányos áron vásárolhatnak. Ő onnan jött, a mi székelyeink közül. A székelykeveiek köztudottan bolgárokkal együtt telepedtek meg a falujukban, Székelykevéen, s nyilván ott vették át tőlük az effajta tudományt.

Különlegesnek elég különleges a székelykevei kertészek csoportja, de van itt Brit-Kolumbiában mintegy kilencven magyar erdészmérnök is, akiknek a jelenléte még különösebb. Hogy szükség van itt rájuk, az nem kétséges, Kanada köztudottan az egyik legnagyobb fakitermelő ország, s éppen itt, Brit-Kolumbiában termelik ki az ország fűrészelt faárújának hetven százalékát. De hogyan kerül ide kilencven magyar erdész? Hát bizony nem államközi szerződés alapján jöttek ide még többen. Az ötvenhatos magyar forradalom idején Kanada szokatlanul nagyszámú menekültet fogadott be - 37 000 személyt -, s ez a nyugati tartomány hétezeret, úgyhogy megkétszereződött az itt élő magyarok száma. Köztük voltak a Soproni Erdészeti Főiskola hallgatói és tanárai, akik testületileg hagyták oda hazájukat, s itt különleges státust kapva, a hallgatók diplomázhattak saját tanáraik irányításával. Velük érkezett Tamási Miklós költő. Ő ugyan nem diplomázhatott, de költői lényével tartja a lelket most is a többiekben, s nem csak a volt főiskolás társaiban. Folyóiratot is szerkeszt, a Tárogatót. Csodálkozhat a tájékozatlan ember, hogy még itt, a világ végén is van egy magyar lap.

Miklós elvezetett a lakására, Szigeti János és felesége, Fábián Ilona házába, ahol ő már családtagként él évtizedek óta. Az első meglepetés, hogy Miklós és Szigetiné rengeteg erdélyi - korondi - közös ismerőst említ. A másikat akkor életem át, amikor Szigeti úr a kegyeibe fogad, és levezet a pincéjébe. Tele régi, régi borospalackokkal. Egyet felnyit, és amíg abból kortyolgatunk, megkér, hogy emlékül írjam fel nevemet a falra. Telis-tele van az már írogatva volt vendégei nevével. Hadd ne dicsekedjem, milyen előkelő társaságba került ott az enyém.

Összefogtak a délvideki magyarok is egy alkalommal, és rendeztek egy szép családi ünnepet. Összeírtam a megjelenteiket: Pataki házaspár Mohoról és Padéról, meg anyuka, akik már Németországból jöttek át tíz évnek előtte. Pintér házaspár, anyukával Padéról, róluk azt jegyeztem meg, hogy ők voltak itt a mieink közül az elsők. A két Varga lány Adáról, családostul. A Szollár család Adáról. Bene Imre Adáról. Ő vagy ötszáz kilométert autózott idáig Edmonton városából, hogy meglátogassa test-

vérét is. Nem esik nehezére az utazás, egyebet sem tesz: mozgó dízelmotor-javító műhelye van, s egész Kanadát járja vele.

A sok adai, padéi között mi másról beszélhettünk volna: Adáról és Padéről. A régiről és a mostaniról. Ismert ottani nevek röpködnek a levegőben: Medve, Keszég, Kristály... Némelyeket odahaza sem emlegetik jobban.

Öntudatkutatás a világűr kutatás hazájában

Pethő Ferenc fogad a házába Houstonban. Amikor a clevelandi Bójtós László elküldte az útitervemet, megjelölve rajta az útvonalat, s eszerint Vancouverből Houstonba kellett mennem, nem tudtam eldönteni, melyikbe. A helységnévtáramban nem kevesebb, mint kilenc Houston van az alábbi államokban: Delaware, Minnesota, Mississippi, Missouri és Texas. Ez utóbbiban az űrkutatási központjáról nevezetes és általánosan ismert, meg még másik három. Nem tartottam valószínűnek, hogy az északnyugati Seaton repülőteréről ide, a délkeleti partok közelébe kelljen mennem. Az volt a szerencsém, hogy tévedtem, így ebben az irányban is keresztülrepülhettem a kontinenst, és ha felülről is, de láthattam ismét a nagy sósvivatagot Salt Lake Cityvel.

Ferenc barátom is mozgatója az itteni magyar életnek. Azt hiszem, nincsen hivatalos funkciója a magyarok szervezetében, de neki nem is kell, van akkora tevékenységi vágya és tekintélye, hogy minden funkció nélkül is tehessen elég sokat. Német származású felesége megértően viseli férjének az ilyenfajta áldozatkészségét, sőt ő maga is sokat segít a magyar ügy előrevitelében, s nem is csupán azáltal, hogy az olyan vendégváráson, mint amelyet ottjártamkor szerveztek, maga legyen a vendéglátó, hanem segít szervezni a magyar életet és még annál sokkal többet is. Náluk ugyanis nem divat cselédet tartani, még az olyan viszonylag jó jövedelmű házaspárnak sem, mint Pethőék. Magad uram, ha szolgád nincs - és Pethőné egyedül készítette a vendégeknek az ételt, másnap pedig, mivel ő munkára ment - azt hiszem, egy bankban elnökhelyettes -, otthon Feri bátyámmal kettesben csináltunk valamelyes rendet, beleértve a mosogatást. A hasonló munka nem a szegénység jele, hanem csupán azt mutatja, hogy lehet az embernek fürdőmedencés háza, de attól még dolgozhat.

Ferenc bátyám egyébként eléggé sok mindent tud rólunk. Szegeden született, öregapja kántortanító volt Bánátban, Vranjevón. Tud a VMDK-ról, a Magyar Szóról, a Naplóról. Az a vesszőparipája, hogy meg kellene szervezni 100 000 nyugati magyart, hogy tőkét vigye haza Magyarországra. A kispénzű emberekre gondol, akik átlagban néhányszor tízezer dollárt tudnának hazavinni, és azt akár befektetnék, akár bankbetétként ott tartanák kamatra. Eléggé dühös, hogy ötletét nem támogatják, a felelős magyar vezetőket is név szerint elmarasztalja emiatt, és egyre érvel, hogy ha az a százezer ember mind csupán tízezer dollárt vinne így haza fejenként, az egyből helyrebillentené a magyar pénzgazdálkodást. Bennem más gondolatokat keltett az okoskodása. Ki is fejtettem neki is és másoknak is.

Nálunk most adják vissza a majd ötven évvel ezelőtt elkobzott földeket. Most, amikor amúgy is rendkívül alacsony mindenféle ingatlannak az ára, mert nagyon sok a menekült vagy a menekülni és kivándorolni készülő. Egymás ellen kínálják a földet, házat. Soha ezen a tájon ilyen olcsón nem lehetett ingatlant szerezni, és soha ilyen könnyen az őslakosság nem mondott le róla. Szinte ingyen. Nekünk, ittenieknek nem azon kellene törmünk a fejünket, hogy valahány ezer földinket hazacsalogassuk - őket vagy a pénzüket -, mert ez történt az állam széthullása előtt, amikor a jó kamat érdekében sokan hazahozták megtakarított pénzüket, s betették a Marković-rezsim által vezetett állam bankjába. Azóta is siratják. Az ilyen okoskodás a rendezett társadalmakra érvényes. Külön érdekes számomra, hogy amikor erről beszélgetünk, akkor nem tudom megmagyarázni a kérdezőknek, hogy a bankok nem jelentettek csődöt, az állam nem likvidálta őket, a nemzeti bank nem jött elő a kártalanítással, hiszen vállalta a kezességet, de a betétesek pénze nincsen. S amikor olyan példákat mondok nekik, hogy a betétesek között akadt, aki a bank bejárata elé láncolta magát, hogy addig nem megy el, amíg a pénzét ki nem fizetik, akkor csak néznek rám pont olyan értetlenül, mint amilyen értetlenül mi is találjuk, hogy hol is van itt a jogállam. Aztán mondom persze azt is, hogy cikkeznek bizonyos hozzáértők arról, hogy a pénz elvándorolt titkos folyószámlákra ciprusi bankokba, és hogy ez a körülmény némi magyarázatot szolgáltat a görög-szerb barátságokra is.

Szóba kerül, hogy hát mit lehetne tennünk magunknak a saját érdekünkben.

- Maradni kellene - mondom itt is az előadás utáni beszélgetésen, meg mondogattam egész utam alatt. De hát mire? És csakugyan mire?

Elmegyünk Pethő barátommal az úrkutatási központba, nézzük a mérhetetlen nagy rakéta mását, amelyen emberek mentek a Holdra, nézzük a róluk készített filmet, a Holdról hozott talajmintát, de a témánk

marad a fenti: Maradjunk, de mire? Nemcsak az itteni lapokból, hanem az otthoniakból is idézgetnek. Sosem gondoltam, hogy a mi Magyar Szónoknak ekkora itt a keletje, csupán az a bajunk, hogy ebben az államilag támasztott és fenntartott rendetlenségben nemhogy az újságot nem tudjuk eljuttatni hozzájuk, hanem az általuk a mi támogatásunkra összeszedett pénz is csak kerülő úton tudják a címünkre eljuttatni.

- Maradni kell - szögezi le Ferenc, és én teljesen egyetértek vele -, azért, mert ez a gonosz vihar el fog múlni, és akkor ki fog a világgal kapcsolatot tartani ott?

Mi ismerjük a hazai világot, és nem rontottuk el a kapcsolatunkat a nagyvilággal. A gonosz vihar elültével nekünk lesz kedvező a széljárás. Mit kezdünk vele, ha akkorra fölégettük magunk mögött a visszavezető hidakat? Vagy ha nem is égettük föl, ha elhagyjuk a tájat, elkorhadnak a hidak maguktól is. Hacsak nem javítgatja-építgeti magának az ember olyan módszerességgel, mint a Houstonban élő Pethő Ferenc, aki nemcsak a mi vidékünkéről rendelkezik átlagosnál jóval nagyobb ismeretséggel, s nem is csak a magyarországi helyzet alakulását kíséri éber figyelemmel, hanem kapásból lediktál vagy öt címet Ausztráliában. Olyan címeket, ahova fordulni lehet, ha a délvidéki magyarság ügyében kell intézkedni.

Nem a világúrkutatási központban, hanem odahaza, a lakásán, az előadás után hozakodott elő egy vendég a sokfelé előadódó „mindent vissza” Trianon óta élő ötletével. Ha sokat jár az ember a nyugati emigránsok között, tapasztalhatja, hogy a többség nem ezen a módon gondolkodik. Talán azért, mert az utódállamokból tetemes számban érkeztek olyan magyarok, akik higgadtan fel tudják mérni a lehetőségeket. Mint Pethő Ferenc is, aki buzgón érdeklődik mindenféle autonómia iránt, és kifejti, hogy a délvidékieké, amit a VMDK dolgozott ki, esetleg példaként szolgálhat más területeken élő magyaroknak is. Azért, mert itt előlről kell szervezni az államépítést, s ha már akaratumkon kívül így adódott, akkor teljes joggal követelhetjük, hogy sorsunkat ezúttal ne a megkérdésünk nélkül alakítsák mások. Érvei szinte hajszára meggyeznek az enyémmel.

Hatásos tanítási módszere van a történelemnek, szögezem le magamnak. A második világháború után Japánt és Németországot azzal büntették a győztesek, hogy nem volt szabad fegyverkezniük. Ez lett az előnyük: míg a szocialista államok belerokkantak a fegyverkezési versenybe, míg a győztes nyugati hatalmak nagy erőbetétessel állták a versenyt és győztek, addig a németek és a japánok csak hasznos dolgokat termeltek, és annyira megerősödtek, hogy ismét nagyhatalommá váltak, már-már nagyobbá, mint legyőzőik. Magyarországot azzal büntették a

győztesek, hogy minden olyan területet elvettek tőle, amelyen számottevő kisebbség élt, sőt még azon felül is; paradox módon most ez lett az előnye. Szinte ismeretlen ott a kisebbségi konfliktus, a mohó utódállamok meg ahelyett, hogy gazdaságuk erősítésén dolgoznának, egyebet sem tesznek, mint eszelgetik ki, hogy mit tegyenek a nyakukon levő kisebbséggel. Tisztelet a kivételnek.

Chicago magyarjai között

- Majd látogasd meg Csernicsek Pistát a chicagói temetőben - mondta Tóth Gyurka barátom Torontóban. Nem látogathattam meg. Sok fontos teendőm miatt ez a szándékom sem valósult meg. Pista közös ismerősünk volt, neki rokona is. Én még abból az időből ismerem, amikor a Magyar Szó klubja a legjobb klub volt Újvidéken az ötvenes évek végén. Horváth Sándor, a kolozsvári születésű vendéglős tartotta, s alkalmazta minden szerémségi rokonát, köztük Pistát is. Egyszer azt hallottuk, hogy Pista kiment Amerikába, Chicagóba. Hogyan keressem meg a temetőben? Akkora ez a város, hogy repülőről sem lehet áttekinteni, mert mire a város fölé érkezünk, a gép már jócskán leereszkedik, s az egymásra merőleges utcák a földszintes házaikkal a látóhatár széléig terjednek, csupán kelet felől csillog szembe velem a Nagy-tavak közül az egyik, a Michigan, partján kilométer hosszan sorakoznak a magasságban egymással versengő felhőkarcolók, köztük a városközpontban, az egymás mellé állított felhőkarcolók gyűrűjéből kiemelkedő Sears Tower, amely a maga fél kilométernyi magasságával büszkén hirdeti magáról: We are Chicago, mi vagyunk Chicago. A többi meg az a tízmilliónyi lakos nem is számít.

Annait utazom repülőn, autón, hogy nagyon megkívántam egy kis sétát. Elindulok a Milwaukee utcán. Sass Mártonéknál lakom, nem is tudom már, hányadik építész mérnök az új barátok közül. Ő mondta, hogy Tolnai Ottó is ott szeretett sétálgatni néhány héttel azelőtt. És Marcitól hallottam azt is, még a Lake Hope-i ltt-Ott találkozáson, visszaemlékezvén a szervezet korábbi életére mint annak egyik volt elnöke, hogy: „Én mindig irigyeltem azokat a magyarokat, akik elfelejtették magyarságukat, mert könnyebb volt az életük. Én nem tudnék a tükörbe nézni, ha az apám nem tudna beszélni az unokájával.” Tükörbe nézhet Marci druzsám, a fia volt az a vállalkozó szellemű cserkész, aki eljött velem Indianapolisba az ottani egyetemek történészeinek tanácskozására, és

segített angolul megfogalmazni mondanivalómat a volt Jugoszlávia magyarjainak helyzetéről. Marci barátom is és Róza asszony is dolgoznak, Pomogáts Béla, akivel itt ismét összehozott a véletlen, elutazott már, azt hiszem, Washingtonba, hogy megtartsa a bevezető előadást Sütő András estjén. Magam vagyok, elindulok hát a zajos felszíni városi vasút mentén egy chicagói sétára.

Piszkos, szemetes városrész. A szegényebb negyedek egyike. Meglepetéseimre a falragaszok, az üzleti hirdetések nagyobbik része itt spanyolul van kiírva. A szopora mexikóiak, kubaiak és a Puerto Ricó-iak jönnek ide, hallom. Vancouvert a hongkongiak árasztották el. Csakhogy a kínaiak rengeteg pénzt hoznak magukkal. A vancouveri magyarjaink már mint őslakosnak számító honpolgárok az ott születettekkel együtt méltatlankodnak - vagy hogy igazi kanadaiságukat bizonyítsák, az angol nyelvűeknél kissé hangosabban - , hogy ezek a kínaiak megváltoztatják a város jellegét, meg fölverik az árakat, mert rengeteg a pénzük; mentik át Amerikába ugyanis a pénzüket, mert hát Hongkong az ezred vége előtt visszajut az anyaország fennhatósága alá. Bezzeg a spanyol nyelvűek éppen nem arról nevezetesek, hogy hozzák magukkal a pénzt. Jórészt nekik tulajdonítják, hogy Chicago az egyik legmegbízhatatlanabb városa az Egyesült Államoknak, éppen a minap olvastam, hogy lemondott a rendőrfőnöke. Marciékat néhány évvel ezelőtt kirabolták, mégpedig a garázsukban. Amikor behajtottak a kocsival, utánuk surrant a betörő, és ott fegyverét Marci homlokának szegezve követelte a házigazda pénzét.

Az utca a szokottnál is zajosabb. Hatalmas autókön túlkölvé száguldoznak a csokoládébőrű itteniek, az autó ablakán zászlórúd van kidugva, több méter hosszan lobog a kocsi után piros-fehér- zölden. Persze nem a magyar, hanem a mexikói. Valami nemzeti - mexikói vagy spanyol? - ünnepük van. Senkit sem zavar, hogy az amerikai zászlót nem tűzték ki, Amerika ettől még szabad állam marad. Ettől marad szabad állam, hogy a mexikóiak boldogan lengethetik ezen az ünnepükön a saját zászlajukat, ettől érzik magukat otthon Chicagóban is. Azt meg hogy a falragaszokat és reklámokat spanyolul is kiírják, nem írott törvény rendeli el, hanem a kíméletlen szabadkereskedelem íratlan szabálya az. Az árut el kell juttatni a vevőhöz, ha kell, akkor spanyolul. A Sears torony aljában azonban ráakadok egy zászlóhasználati szabályra, az indianapolisi Amerikanista Nemzeti Bizottság adta ki, itt a városközpontban nyugalmazott katonatisztek és rendőrök osztogatják önkéntes munkában. Természetesen ingyen. Szó van benne arról is, hogyan kell használni az amerikai nemzeti lobogót más nemzeti lobogók mellett. Azt mondja a szabály, hogy békeidőben a nemzetközi jogszokás szerint egyenlő magasságba kell

őket állítani. Arról nem rendelkezik, hogy más nemzetiségűek nem használhatják a saját zászlajukat.

Gyönyörű, Szent István királyról elnevezett templomuk van az itteni magyaroknak. Gyönyörű, és zajlik benne meg a mellette álló Mindszenty-nagyteremben és a Szent Erzsébet-kisteremben az élet. Vasárnap van, szeptember 13. A dátumot ellenőrizhetem a Szent Erzsébet-terem asztalain található magyar naptárakban. Kézbe veszek egyet. A mai naphoz ezt a megjegyzést nyomtatták: „magyar iskola - beiratkozás”. A magyar élet elevenségét nemcsak ez a naptár, hanem a Tele-Fontos című könyv is bizonyítja. Ez utóbbit a Chicagói Magyar Ház adta ki, és hivatalos alcíme: Midwest-Hungarian Business and Telephone Directory, magyarul: a környékbeli magyarok telefonkönyve. Babos Steve és Anna az első, Zsolnai Gábor az utolsó a névsorban. Közben meg ilyenek: Hunyadi Mátyás Cserkész Csapat, Csikágói (így!) Magyar Társaság, Hungarian-American Human Rights Council, vagyis magyar emberjogi tanács, Szivárvány irodalmi szemle stb.

A templomban az oltártól balra a falon egy feltűnően szép bronztábla, rajta a magyar koronás címer, a szövege pedig: „Emlékezz és Emlékeztess azokra a hős honvédekre és honvédtisztekre, akik 1938-tól napjainkig hazánk függetlenségéért és népünk szabadságáért hősi halált haltak. Magyar hősök alusszák örök álmukat Szibériában, Kaukázusban, Kazahsztánban, Gulag táborokban, a Don-kanyartól nyugat felé hazánkön át az Al-Dunáig és tovább a Rajnáig. Emlékezz és emlékeztess nemzetünk vértanúira, kiket népünk nemzeti öntudatának ébrentartásáért és népünk emberi, vallási és politikai jogainak a megvédéséért golyó vagy kötél által kivégeztek, illetve halálra kínoztak ...”

Mellette egy különösen díszes magyar zászló. Mise után megkérem Marci barátomat, hogy menjünk oda, és nézzük meg ezeket közelebbről. Az csak természetes, hogy az István Király-templomban szintén a magyar Himnusszal ér véget az istentisztelet, s amíg a kiszemelt templomi tárgyak felé megyünk, megállít egy idegen, s néhány bemutatkozó szó után a Himnusz kerül szóba, és ő azt mondja: Magyar az, aki vasárnap elmegy a templomba, az istentisztelet végén vigyázzba áll, és elénekli a Himnuszot.

Amíg Sass Marcival nézegetjük a bronztáblát és a zászlót, odajön mellénk egy számomra ismeretlen úr, és elmondja, mikor, hogyan készült a tábla és a zászló. Arra kér, ne jegyzeteljek, mert ő, Gönc László muravidéki származású chicagói lakos elküld utánam egy csomó anyagot, rajta lesz a tábla szövege és története, meg a zászlóé is meg az öt hangré is. Sajnos, ráhallgattam, mert ő ugyan állta a szavát, elküldte az ígért dolgokat, sőt azon felül még egyebeket is, többek között két

magnószalagot, rajta az öt harang történetével, Mindszenty bíboros hangfelvételével, meg volt még az utánam, azt hiszem Clevelandbe küldött csomagban néhány könyv, sok fénykép. Az egyetlen baj az volt a küldeményével, hogy a bronzabláról készített fényképen nem lehet végigolvasni a szöveget.

Hírünket hallani a Mindszenty-nagyteremben gyűlt egybe a hallgatóság. Vannak vagy százhuszan. Megkérem őket, álljanak fel, akik a Délvidékről származnak, s mutatkozzanak be. Felállnak vagy negyvenen, sajnos, nem győzöm felírni a neveket, hanem csak a helyeket, ahonnan eljöttek: Csernye, Tóba, Kisoroszi, Mohol, Ada, Szabadka. Külön megismerkedem később Bregyán Jánossal, aki Versecről, Bicók Pállal, aki Hetinből és Stál Viktorral, aki Tóbáról került ide. Nagy megnyugvással veszem tudomásul, hogy a hallgatók között itt sem akad olyan, aki a negyvenégyes-negyvenötös eseményekért bosszút kívánna állni, mindenkin eluralkodott az a hangulat, amely Somos József plébános úr szavaiból árad a mise könyörgése alatt. Őt is megkértem ugyanis, hogy vegye be a könyörgésbe, hogy az elüldözött magyarok visszatérhessenek otthonaikba, s ő ezt természetesen megtette, de meg is toldotta azzal, hogy: a horvátok is, a szerbek is; és a hívek őszintén és buzgón mondták: „Kérünk, Téged, hallgass meg minket!”

A menekültek öt harangja

Keveset tudnak rólunk - panaszkodnak az amerikai és a kanadai új és régi ismerősök és barátok, tegyünk valamit ebben az ügyben. Kávay Tibor barátom egyébként kapogat hetente két Magyar Szót, de annak a csomagolása annyira elszakadozik a sok ide-oda dobálgatásban, hogy Amerikába érkezése után a posta mindig átcsomagolja. Rossz világunk emlékeként el is hozok magammal egy ilyen amerikai borítékot.

Esetenként csak eljut hozzájuk a hírünk. Chicagóban kapom kézbe a Szivárvány című irodalmi, művészeti és kritikai szemle júniusi számát, amelyet itteni új barátaim egyike, az Itt-Ottól ismert Mózsi Ferenc szerkeszt Chicagóból és Zalán Tibor Budapestről. Örömmel látom, hogy vezéryanagként közlik Sziveri János Megfigyelések és kérdések alcímű feljegyzéseit. („Senki sincsen olyannyira egyedül, mint a költő az alkotás »pillanatá«-ban.”) Azután a szerzők között következik Szügyi Zoltán, Fenyvesi Ottó, majd a továbbiakban még egyszer mind a ketten.

Mi is keveset tudunk az amerikai magyarokról meg úgy általában a külföldiekről. Szinte nincs is hivatalos kapcsolatunk sem a nyugati ma-

gyarsággal, sem a többi utóállammival. Jellegzetesen kapcsolatkereső típus az itt, Chicagóban megismert Gönc László, aki a menekültek harangjairól tájékoztatott, és a menekültek zászlójáról, amelyet a chicagói Szent István Király - templomban láttam, az oltár mellett. Amint ígérte ott a templomban, utánam küldött egy csomó dokumentumot, köztük az alábbi tartalmú levelet: „Szívből köszönöm húsvéti jókívánságait. A feltámadás ünnepe adjon bizalmat a nehéz időkben. Isten segítségével elérjük célunkat: egy boldog magyar hazát egy egységes Európában.” Az aláírást ugyan nem tudom kiolvasni, de felesleges is, mert a levél élén ott van a küldője: Otto von Habsburg, 1992.

Gönc úr sok más neves személlyel is levelez, többek között a magyar államfővel, aki nyilván nem csupán névrokona, hiszen arról a tájról származik az elnök is, amelyikről ő, vagy legalábbis a közeléből. Gönc László a Muravidéken született, onnan szökött ki Ausztriába 1954-ben. Akkor még vad dolog volt tőlünk a határon átszökni, életveszélyes, nem úgy, mint amikor már szinte küldtek bennünket. Ő is bekerült az akkor még oly látogatott ausztriai menekülttáborok egyikébe. Innen ered a menekültek öt harangjának a története, amelyek oly nevezetesek lettek, hogy itt a chicagói templomban díszhelyen őrzik azt a zászlót, amelyet az öt harangról elnevezett szervezet a magáénak tart. S amelyiknek a párja a menekültek zászlaja.

Wels ausztriai kisváros, több tízezer lakosa van. Itt volt az említett időben a világ egyik legnagyobb szégyentelepe, a sokat ígérő kommunista rendszerekből menekülő tízezeinek első szálláshelye. „Keresztények milliói menekültek nyugatra a hazájukból, Közép- és Kelet-Európából a vörös kommunizmus elől. A welsi 1001-es menekülttábor Ausztriában - Linztől délnyugatra volt az amerikai zónában” - olvasom a füzetek egyikében, amelyeket Gönc úrtól kaptam. Sokan nem tudjuk már, hogy Ausztria akkoriban éppen úgy tele volt menekültekkel, mint mostanában. Akkor is olyan tájról menekültek az emberek, amelyről az ott uralkodók azt hirdették, hogy a világ legszabadabb része, az igazi népuralomé. Nos, ide került a menekülő Gönc úr is, és ott találta az akkor már két éve azon a tájon buzgólkodó felvidéki papot, Mácsady Istvánt. Hivatása magaslatán állt, sok támogatót szerzett, hogy a tábori életet elviselhetővé tegye. Hogy éppen magyar pap vetődött oda, annak az a legelfogadhatóbb magyarázata, hogy legtöbb volt a táborban a magyar menekült. De voltak ott horvátok, szlovének, szerbek, szlovákok, oroszok, lengyelek, románok. Hála a plébános buzgalmának, a tábor körül nem kevesebb, mint 1200 ház épült a menekülteknek. „A sok menekült, akik szétszóródtak az egész világon, írtak nekem és hozzátettek néhány dollárt, ebből a néhány dollárból ...” - nyilatkozta 1974-ben a plébános - lettek a haran-

gok. Nem kevesebb, mint 3 000 000 schillinget kellett összegyűjtenie, mert nemcsak harangot szerzett be, hanem egy piramis alakú templomot is építtetett a táborban, illetve annak a helyére.

A harangok egyikét - a 329 kilogrammos Órangyalok harangot - Gönc László egymaga vásárolta. Azért éppen az órangyalokról nevezte el ajándékát, mert abban az időben éppen úgy, mint a menekülteket általában, csak az órangyalok óvták. Hát néha lankadt az ő figyelmük is.

Sehol sem akadok a sok dokumentum között arra vonatkozó adatra, hogy mennyit fizetett a harangért az adományozó, nyilván szerényen elhallgatja. A másik négy: Szent Flórián-harang (491 kg), Szűz Mária-harang (704 kg), Föltámadt Jézus Krisztus-harang (1152 kg) és a Szent István Első Vértanú-harang (1740 kg). Gönc úr jóvoltából az öt harang azóta olyan szimbólummá vált, hogy menekülteket támogató szervezetet is neveztek el róla. Szentképek, zászlók, kegytárgyak árusításával foglalkozik, s tervbe vette, hogy múzeummá alakítja a General W. C. Langfitt nevű hajót, amelyen becslés szerint mintegy százezer menekült kelt át az óceánon.

Gönc úr tavaly hazalátogatott szülőföldjére, a muraközi Hosszúfaluba. Vitte magával innen Chicagóból a menekültek zászlaját, a piros-fehér-zöld lobogót, közepén nem koronával, hanem a harangok egyikének a képével. Átvitte a szlovén határon, ki a hosszúfalu-alsólendvai temetőbe, ott ráterítette apja sírjára, és lefényképezkedett mellette. A kép hátuljára később ráírta: „37 éve, hogy Ausztriába szöktem és most először láthatom édesapám sírját. Már nem kesergek, hanem sietek elmondani: »Édesapám, messziről, idegenből jöttem, hoztam neked is piros-fehér-zöld zászlót, az Öt Harang szervezet zászlaját Chicagóból, amely zászlót úgy szeretted, mert oly sokat szenvedted érte.« Hiszek Istenben és abban, hogy édesapám ott fent az égben meghallja, és imádkozik érte.”

Welsben, ott Linz mellett most újabb menekültekért zeng az öt harang. Mondhatjuk már, hogy értünk szót a harang. És Chicagóban, a Szent István Király-templomban a mi új menekülteinkért is készülnek a menekültek új lobogói. Vajha minél hamarabb hazahozhatnánk őket! A menekülteket és a lobogókat.

Cleveland magyar története

„Cleveland volt a történelmi Magyarország határain kívül az egyik legnépesebb magyar település, és a magyarság a legsűrűbben lakta. A magyarok lakta városnegyed azon a részen alakult ki, amelyet Buckeye kerü-

letnek neveztek. (...) 1920-tól körülbelül 1970-ig számbelileg a magyarság volt itt a legnépesebb etnikai csoport.”

John Palasics - Palasics János, a harmadik generációs clevelandi magyar gyűjti az ilyen adatokat, félig feldolgozva átadja Karl Banotti történésznek, aki komoly tanulmányt készített belőle, és publikálta a clevelandi állami egyetemen. Palasics úrral úgy ismerkedtem meg, hogy azt hiszem, Hargitai Istvánnal föl hívtuk telefonon, és megkértük, kalauzolon végig a városnak azon a részén, amelyről a tanulmány készült.

Ócska, de hatalmas Cadillac kocsival vár az utcán. Azt mondja, errefelé nem szabad sem jó, sem kis kocsival járni, mert a nyílt utcán kirabolják az embert. Bevált módja, hogy a rablók két, úgyszintén ócska és rossz kocsival kétoldról közrefogják az úton az autóst, úgyhogy az sem elhajtani, sem a kocsiból kiszállni nem tud, a leeresztett ablakon keresztül közlik vele, hogy minden értéket adjon át nekik, s ennek megtörténte után a közrefogó kocsikkal elszáguldanak. A kis kocszi azért nem jó ehhez, mert a kiszemelt vendég esetleg félretolja a támadóét a magáéval, a jó kocszi meg azért nem jó, mert azt sajnálja a támadó. Palasics kocsiján haladunk le-föl a Buckeye utcán.

- Ez itt Alsó-Buckeye - mondja. Oda sem figyelek nagyon. Valamivel később ismét ilyet említ: - Ez meg Közép-Buckeye. - Erre már megkérdelem:

- Van Felső-Buckeye is?

- Mindjárt odaérünk - válaszolja. Ő itt nőtt fel, ezen a tájon, arról beszél, hogy gyerekkorában a gyerekek itt pontosan úgy beszéltek magyarul, mint bármely más magyar vidéken, s csak természetes, hogy ugyanúgy tájolták be magukat, mint az ősi földön, ahonnan jöttek: Alsó- és Felső-Lendváról, meg Alsó- és Felső- végről, és Alsó- meg Felsővárosról.

Hajtunk az utcákon le-föl, Palasics úr meg idézi emlékeit:

- Itt volt a szlovák templom, itt a német. Itt a magyar üvegező, még mindig a helyén. Neki most jól megy, mert gyakori az utcai csetepaté, sok a törött kirakatüveg, azt mindig be kell csinálni.- Azután mutat nagy épületeket, tömbházakat, amelyeken nincsen egyetlenegy ablak sem. Ezeket már más, hasonló épületekben sosem lakott népek vették birtokba, az ablakokat befalzták, mert nekik arra nincsen szükségük. Közben elhaladunk a Biczo koporsósüzet előtt, a Balaton vendéglő előtt, a Kossuth-park mellett, a Mogyorody szemészeti rendelő előtt, az Orban virágüzlet előtt... - Itt játszottam - mutat egy térre.

- Magyarul?

- Akí nem tudott, az megtanult közöttünk.

Nagyjából a harmincas évekig volt ez a helyzet, akkor kezdtek más népek, főleg feketék szivárogni közéjük. És ők ugyanazt tapasztalták, mint a már itt élő magyarok, amit kísérom így fogalmaz meg:

- Ők is azt látták, hogy az úr az angol, a kertész meg a néger.

A négerék, akárhogyan akarták is, nem tudták megváltoztatni legjellegzetesebb tulajdonságukat, a bőr színét. A magyar gyerekeknek erre nem volt szükségük, nekik csak az angolt kellett megtanulniuk a magyar helyett. Hogy mi sarkallta őket még erre? Hát az, hogy sem az első, sem a második világháború után nem volt jó azzal dicsekednie a gyerekeknek, hogy ő bizony olyan nemzetnek a tagja, amelyik a vesztes félhez tartozik. Egészen az ötvenhatos magyar forradalomig volt ez így, azután pedig Magyarország nyugati határának megnyitásával lett ismét jó hangzású a magyar név. Korábban, a múlt század második felének elején még szintén jó volt. Abban az időben, pontosabban 1866-ban alakította meg itt az első magyar zsidó gyülekezetet Herman Samplioner. E század első évtizedében építettek maguknak egy zsinagógát, s ekkor már 454 hittársukat tartják itt számon. Velük szemben az első észak-amerikai római katolikus magyar plébánia csak 1892-ben alakult meg. A hozzátartozó hívek száma 1930–1940 között volt a legnagyobb, elérte a tízezret. A templomhoz tartozó magyar iskolának is ekkoriban volt a legtöbb diákja, mintegy 500-600. Persze voltak sokan más vallású magyarok is.

A fentiek ismeretében már egészen természetes, hogy az egyik legszilárdabb magyar intézmény a Dömötör Tibor püspök által fenntartott Lorántffy Zsuzsanna Aggok Háza. Ők azok, akik a korábbi itteni magyarokból még megvannak, akik sosem tanultak meg más nyelvet, és sehol máshol nem lehetne őket ellátni, mint magyar otthonban. Vegyesen vannak minden vallásúak. Százhet személyről gondoskodnak harminchárom lakóházban, van hozzájuk 102 alkalmazott, s az otthon 25 hold területen fekszik. Ilyen nevű utcái vannak: Lorántffy út, Bocskay út. S ilyen nevű házak: Petőfi ház, Ady ház, Tompa ház, Szürke ház, Károly ház stb.

Dömötör püspök úr akkor szerzett magának nagy hírnevet, amikor hathatósan közreműködött a Kossuth-szobor capitoliumi elhelyezésében, de a Lorántffy-otthon fenntartása révén is eléggé ismert. Enyhén szólva furcsa dolgoknak lehet ott szemtanúja a látogató.

Láttam én már Petőfi brigád emléktáblát nem egyet, meg láttam Horthy-, sőt Szálasi-mellszobrot is, de mindezt egy udvarban?! Hát a szobrok megférnek, s azok az emberek is így, a nyolcvanon túl, akik egy-egy szobor előtt tisztelegnek?

A zárt udvart képező épületek udvari fala majdnem körös-körül bronz táblákkal van ékesítve. Ezekon ki van írva minden adományozónak

a neve, aki hozzájárult az intézet fenntartásához vagy alapításához. S van itt neves magyaroknak is emléktáblájuk, amelyeket Dömötör püspök úr állíttatott fel. Valaki egyszer szóvá tette neki, hogy nincsen kitéve Horthy neve.

- Ha valaki megfizeti, ki lesz téve.

Állítólag kétezer dollár adományért kitétték. De van dombornúvú arcképe Mindszenty Józsefnek, Ravasz Lászlónak, Ordas Lajosnak, dr. Zöldi Mártonnak(!). S itt van egymás mellett több ilyen tábla: A Délvidéki Petőfi Brigád mártírjainak emlékére 1945, meg: 23. M. K. Határőrvadász Zászlóalj hősi halottjainak emlékére. Ha kissé jobban utánanéznénk, lehet, hogy kiderülne, egymás ellen harcolt a két egység. Spanyolországban már a sokszor elmarasztalt Franco tábornok idején úgy intézkedtek, hogy a polgárháború halottjait közös sírba lehetett temetni. Bizonyos cselekedeteket persze hiába szemlélünk történelmi távlatból; némelyekről a megtörténtük pillanatában elmondható, hogy a gonoszság gonoszság marad.

Üdvözlöm a Bácskát

- Itt van a történelmi pillanat, hogy rendezzük a sorsunkat! Én megmondtam: Eljön az idő, amikor fel fognak szabadulni a balti államok. Három éve meg azt, hogy szét fogják rúgni-szedni Jugoszláviát. Azt válaszolták rá: Ez a prognózis nem egyezik a State Departmentével. Amikor itt járt nálunk Morvai az ő Petőfi-elméletével, fölálltam, és a terem közepéről kiabálva megmondtam, hogy ez marhaság. Próféta vagyok, nagyobb, mint a bibliában a kisebbek, de nemhiába énekelte Ady, hogy ezerszer messiások a magyar messiások.

Dömötör püspök úr szavait idéztem, aki a Lorántffy Zsuzsanna otthon mindenese. Vendég vagyok, szívesen meghallgattak, nem vitatkozni jöttem, hanem tájékozódni és tájékoztatni. Viszont megértettem, hogy a püspök úrról miért van sokaknak elmarasztaló véleményük. Hozzám barátságos, ügyünket támogatja, utasítja Dániel Ferencet, Fricit, hogy vezessen körül az otthonban, vendégeljen meg az otthon költségén. Ugyanabból az ételből, melyet a gondozottak, a személyzet és a püspök úr is fogyaszt.

A különálló épületek egyikében Frici bátyám Görgény Emil volt híradós tiszttel beszélget, aki szeretne az előadásomon szavalattal szerepelni. Sajnos, nem fér a műsorba. Frici mondja ezt neki, s később nekem azt,

hogy Görgény mindkét szemére megvakult, az időnkénti szavalatok jelentik számára a társadalmi életet.

Egy másik épületben egy asszonyt találok a konyhában, a mosogatás végén tart, a mosogatóról törli le az utolsó vízcseppeket. Elég lassan és vontatottan alakul ki közöttünk egy rövid beszélgetés. Azt jegyzem meg magamnak, hogy mindössze néhány évvel ezelőtt jött ki az asszony a férjével Marosvásárhelyről, ahol mindketten orvosok voltak, a férj, B.L. sebész szakorvos. Itt kinn, hogy álláshoz jusson, újra diplomázott, fogásznak, az asszony meg így kereste meg a megélhetést addig, aminek az ideje, hála Istennek, elérkezett, hamarosan megnyílik a férje rendelője.

- Én - mondja az asszony - megtanultam, mit jelent magyarnak lenni Romániában, Magyarországon, és megtanultam Amerikában is.

Nem sír, csak éppen majdnem. Névjegykártyát adok neki, feljegyzem adatait, és megrendülve elköszönök tőle. Kis idő múlva a névjegykártyát lobogtatva rohan felém egy aszott úrral. Ez utóbbi nyújtja a kezét, és bemutatkozik:

- Én magát ismerem még otthonról, a Magyar Szóából. Pethő Zoltán vagyok. - Fél lábbal már az autóban ülünk Fricivel, nincsen időm beszélgetni, csak így futtában hallom az aszott úr szavait, ami nem is állt talán többől, mint fentebb idéztem, s ez volt a vége, amikor már csak az autó ablakát lehajtva integettem feléje: - Üdvözlöm a Bácskát. Feketicsről jöttem.

Másnap Hargitai Istvánnal elmegyünk a Nemzetek Parkjába, amelyben Cleveland minden nagyobb nemzetiségi csoportja rendezett be magának egy népkertet nemzeti jellegzetességekkel. Olasz, spanyol, görög, német, ukrán, észt, lett, litván, orosz, kínai, magyar, s ki tudja, még milyen nemzet ideszakadt tagjai állítottak maguknak egy kis hazaemlékeztetőt. A németek Schiller- és Goethe-szobrot, a görögök antik hőseikét. Mi magyarok egy székely kaput vasból és néhány szobrot, de nem tudni, kinek a szobrát, mert kivétel nélkül mind elvitték. Elvitték a bronzablákat is a szobrokról. Jó üzlet az: összeszedni a bronzot, és eladni az ócskatelepen. A nagy német költők hatalmas méretű szobrai a helyükön vannak. Nyilván túl nagy darabok, nem lehet csak úgy elvinni őket. Hanem a litvánok kertjében érdekes módon ott van minden szobor, pedig kicsik. Az egyiknek az orra sérült, de ki van javítva. Közel esik, megtapogatom. Kiderül, hogy nem bronz, hanem bronz utánzatú műanyag. Ezt nem érdemes elvinni, vagy ha viszik is, könnyű pótolni. A jugoszláv kertben egy Njegoš-szobor és egy számomra teljesen ismeretlen zeneszerzőé. Érdekes, hogy ezeket nem vitték el. Hanem - a sors játéka - a felvezető lépcsőre rászakadt a part, s leomlott egy része lépcsőstül. S szemmel láthatóan omlik tovább.

Másnap ért az a szerencse, hogy a nyugat-clevelandi evangélikus egyház étertermében Teller Ede mellett ülhettem az alkalmi díszében. Az eseménynek vele együtt három szónoka volt, s köztük lehettem. Elsőként Lovagi Tibor beszélt a Tessedik Sámuel Alapítványról, majd Teller Ede szólt, választási beszédet mondva. Akár a mi választási programbeszédünknek is beillik a befejező része. Jegyzeteimből idézem:

„Vallásról nem akarok szólni, de vallásos szavakat fogok használni. Mert így érthetőbb lesz, amit mondani akarok. A múlt századi tudomány a Jó Istenből munkanélkülit csinált. Azt hittük, mindent tudunk már, több tennivaló nincs. A mi századunk a tudomány kezdete lett azzal a felfedezéssel, hogy minden atom, minden csillag újjáteremti a jövőt. Úgy képelem: itt van egy karmester, aki ezt a világi szimfóniát vezeti. Ez a világkép rá és ránk tartozik. Minden egyes ember a jövőteremtéshez hozzájárul. Közeledünk egy időponthoz, amely a világszintű együttműködéshez vezethet. Ezért gondolkozunk, és szavazzunk.”

Jómagam arról beszéltem, hogy a VMDK-nak van programja a vajdasági magyarság jövőjéről, és hogy sajtóságos helyzetünknel fogva ez a program mintául szolgálhat más kisebbségek, elsősorban a magyar kisebbségek ügyének rendezéséhez.

Egy ilyen összejövetelel rengeteg és sokféle emberrel találkozik és ismerkedik meg a messziről jött vendég. Természetes, hogy ebéd közben számtalanszor megszakították Teller professzor úrral folytatott társalgásunkat, engem esetleg figyelembe sem véve, közénk furakodtak, és neki háttérül szolgálva lefényképezkedtek. E helyzeten persze nem is ütköztem meg, noha bosszantott, hogy nem lehet nyugodtan beszélgetni. Ő megszokhatta, türelmesen elviselte, időnként lehunyta a szemét és hallgatott, a felületes szemlélőnek úgy tűnhetett, szundikál. Pedig dehogy! Eleven kérdéseiből mindig kitetszett, hogy mindent figyel és megjegyez. Ki dolgozta ki ezt a programot, ki hitelesítette, megvan-e angolul, elküldtük-e megfelelő befolyásos politikusoknak, politikai fórumoknak? - kérdezgette.

Mivel ő volt a díszvendég, igazából akkor lepődtem meg, amikor nem engem, hanem őt mellőzte az egyik jelenlevő, hozzám furakodva. Bemutatkozott: Pásztor Antal. Egy ilyen név persze nem mond magában túl sokat, hanem ahogyan rápislantottam az emberre, hirtelen megjelent előttem egy gyerekkori temerini emlékem: apám vallási vitapartnerre, az utcabéli Pásztor Antal bácsi, a nagy hittérítő, paraszti bibliamagyarázó. Beszélgetőpartnerem örökölte apja szokását, tehetségét. Ha jól emlékszem, arról beszélt, hogy korábban Portugáliában és a Dél-afrikai Unióban élt, s végezte vállalt kötelezettségét. S hirtelen még valami eszembe jutott.

- Antal bátyám, hát én tavaly télen találkoztam a testvéreddel, Margittal, Göteborgban.

- Én meg itt buzgólkodok Clevelandben.

Ki maradt otthon? Elfelejtettem megkérdezni.

Adott egy csomó nyomtatott meg saját gépelésű hittérítő broszúrát. Némelyik telis-tele van vastag fekete meg színes aláhúzásokkal, ilyenek: „Halló, halló emberek. Halló világ, nagyvilág! Térjete meg!” S a röplapok szélére, mindegyikre szerényen odagépelve a neve: Pásztor Antal. És a címe.

Még egy rendkívüli ismeretségre tettem szert. Ebéd után hozzám jött egy házaspár, és átadott egy könyvet, írója Zászlós-Zsóka György, a címe *Vae victis*. Beleragasztották a névjegyüket ezzel az ajánlással: „Emlékkül egy debreceni magyar testvéredtől, akinek az édesanyja szülei a század elején Szabadkán éltek. A te Jaj a legyőzötteknek könyved mellé fogadd ajándéku.” A könyv a második világháború legyőzöttjeinek sorsáról szól, a Magyar Egység kiadó gondozásában jelent meg 1959-ben, Buenos Airesben.

Vendéglátóim búcsúzóul a kezembe nyomnak még néhány röplapot. A clevelandi magyar előadások meghívóit. Előtte Pomogáts Béla, Sütő András, Tolnai Ottó voltak ide hivatalosak, utánam, szeptember 23-án Illyés Kinga. Bizony, sem Szabadkán, sem Újvidéken nem tudunk felsorakoztatni gyors egymásutánban ennyi nevet ilyen rövid idő alatt.

Mit tehet egy magyar ember?

Kávay Tibor, a zenta–kanizsai határból Clevelandbe származott földink autójában indulunk Clevelandből Buffalo felé, hogy ott Tóth Gyurka barátom átvegyen, és vigyen tovább Torontóba. Itteni viszonylatban nem túl nagy távolság, annyi azért van, hogy szívesen magunkkal vigyük a zentai Kávayné Jolán asszony elemózsiás csomagját. Három államhatáron kell átmenni: Ohióból Pennsylvaniába, onnan New York államba, végül a Niagara folyón - a vízesésnél - Kanadába. Időnk van, témánk is, beszélgetünk. Itt hallottam barátomtól a határon átszökdősök nagy felfedezéséről, az oroszlantincsről. Kávay barátom pedig az erdélyi Háromszék egyik volt lakójától, dr. Sófalvi Imrétől hallotta, de nem Erdélyben, hanem itt, Kanadában.

A történet abban az időben volt különösen érdekes, amikor Romániából úgy szökdöstek az emberek, mint mostanában a mi tájunkról, azzal a különbséggel, hogy az onnan szökdösőket szigorú és elszánt határőrök

vadászták, és kegyetlen következményekkel lakolt minden elfogott szökevény. A zöld övezetben kutyákkal vadásztak a szökevényekre, és a történet ezzel a körülménnyel áll összefüggésben. A világ legszabadabb országának kikiáltott Ceausescu-birodalomból szökni akarók kitalálták, hogyan lehet megszabadulni a nyomukba engedett vérebektől. Az oroszán bundájából szerezni kellett egy tincset, legjobb a hátsó feléről egy csimbókosat, amilyen az állatkerti ketrecben tartott állaton szinte kötelezően kialakul. Ha a menekülőket üldöző kutyák ilyen tincs szagát megéreztek, szűkülve hagytak fel az üldözéssel, és semmilyen utasításra vagy unszolásra nem voltak többé hajlandók feladatukat tovább végezni. Abban az időben az oroszántincset árusítása valóságos kincsesbányát jelentett az állatkerti vadállatok gondozóinak. Mégpedig kétszeresen. Mert a nagy titokban árusított kutya elleni csodaszert megfizette a szökni akaró, azután pedig nyilván tetemes előnnyel járt az is, hogy referált rendszeresen a szekusoknak, kinek adott el belőle.

Az amerikai államok határain persze egészen más a kép, az országúti utas csupán arról tudja, hogy már más államban autózik, hogy a határvonalon mindkét oldalon ott a hatalmas hirdetőtábla, amely erről tájékoztatja. Még a Kanadába átvetető út sorompójánál is csupán az alkoholt, kábítószert keresik tüzetesebben. S ha olyan útlevéllal érkezik valaki, mint jómagam, akkor megtörténhet, hogy a határőr megkérdezi: Jugoszlávia? Hát még létezik?

Mit válaszoljak neki? Szerencsére megkérdezi, melyik részéből való vagyok, s nem én, hanem Gyurka barátom válaszol:

- Vajdaság. - Azt hittem, mit sem tud felőle.
- Az már önálló? - kérdezi meglepetésemre. Ismét Gyurka válaszol:
- Még nem, de ha így halad, akkor lehet.

Mindketten csodálkozunk a határőr tájékozottságán, de hát annyi mindent megírnak az itteni lapok, hogy nem is csoda. Nyomban szolgállok is egy meglepő otthoni hírral barátomnak. Előveszem a Clevelandben kapott anyagokat tartalmazó vaskos nejlonszatyrot, kihalászom belőle az Amerikai Kanadai Magyar Élet című hetilap február huszadiki számát, és felolvasom belőle annak a cikknek az utolsó bekezdését, amelynek ez a címe: Tovább nő a feszültség Boszniában és a Vajdaságban. Így szól: „Az újvidéki Forum kiadóház igazgatóbizottsága tegnap a Magyar Szó szerkesztőségének kezdeményezésére megvonta a bizalmat Maróti Miklós vezérigazgatótól, akit a hatalom igyekszik főszerkesztőként a Magyar Szóra kényszeríteni.”

Az ilyen hírek még a szelídebbek közé tartoznak. Postán küldték utánam a The Wall Street Journal 1992. szeptember 18-i számát. „Paranoiás és bosszúálló szerbek azt állítják, hogy a háború a régi

igazságtalanságot teszi helyre” cím alatt többek között foglalkozik az akkoriban még szörnyűségesen időszerű Herkóca sorsával. „A sík kukoricaföldeken mindössze egyórányira Belgrádtól nyugatra az ironikusan Testvériség-egységnek nevezett autótút mellett, amely Belgrádot összeköti Zágrábbal, fekszik az etnikailag már tiszta Herkóca városka. Közvetlenül a háború előtt e falusi jellegű 3500- as lélekszámú település 70 százaléka horvát volt, a maradék pedig szerbek, magyarok és mások keveréke. Ezekben a hónapokban szerbek özönlöttek be a háborús Horvátországból, fokozatosan kiszorítva a többieket, gyakran erőszakkal. (...) »Csak bajnak vannak itt« - mondja egy Siniša nevű fiatal szerb a horvátokra, akik már alig teszik ki a lakosság 15 százalékát. »Senkinek sem kellene.« Kezével hadonászva hozzáteszi: »Ki innen velük!«” Mennyivel más hang ez, mint akár csak néhány hónappal ezelőtt volt az amerikai lapoké, amikor mindenképpen a jelenlegi szerb vezetés által álnok módon propagált egységes Jugoszlávia mellett kardoskodott a világ. De mennyivel más, mint ahogyan a második vagy az első világháború után írtak a világlapok Szerbia igazságáról. Mit kell tennie ennek az országnak, hogy visszanyerje a világ szimpátiáját?! S mit kell elszenvadnunk nekünk, itt élőknek, addig?

Torontóban fölme gyünk a Kanadai Mag yarság hetilap szerkesztőségébe, s miután egy rövid interjú erejéig elbeszélgetünk a vajdasági mag yarság helyzetéről, f uttában találkozunk a cégtulajdonos Vörösváry István feleségével. Véletlenül, mert ő csupán beteg férjét helyettesíti ideiglenesen. Szóba kerül jöve telem célja és oka és a negyvennégyes vérengzést megelőző újvidéki razzia. Már a táskámban volt ekkor az észak-amerikai mag yar zsidóság legnagyobb lapja megjelöléssel hirdetett Menora Egyenlőség című lap cikke az újvidéki razziáról. Való sághű leírást ad róla a szerző, Lampel Pál, az Újvidéki Zsidó Hitközség egykori elnöke. Közlésmódja ugyan számomra is új, maga az esemény azonban nem. Vörösváryné megjegyzi: „Nem hiszem, hogy mag yar ember ilyesmire képes.” Csupán annyit jegyzek meg, hogy a tény nem meggyőződés kérdése, és hogy a tények tagadásával nem tudjuk erősíteni igazunkat. Nem vitatkozunk össze ezen, csak egész röviden érvelünk.

Aznap este Gyurka barátom lakásán egy nagyobb társaságban találkozom Sz. J. újvidéki mérnökkel. Itt is felmerül az újvidéki vérengzés, a negyvenkettes is és a negyvennégyes is. Sz. J. háromszor-négyszer is előad egy hosszú történetet, mindannyiszor a negyvenkettesről. Véres történetet, amin okkal szörnyűlködünk. Végül azonban rákérd ezek, hogy hát a negyvennégyesről mint újvidékieknek nincsen véleménye? Nincsen, akkor nem volt otthon, akkor Kulán tartózkodott. Hosszú és kínos vita támad, mert hiszen Kulán is volt negyvennégyben vérengzés, és mint kiderül, azt látta. Tudja, hol van ott tömegsír, de erről nem beszél. Meg is indokolja, miért.

- Nézd, én megjártam a lágert is, a börtönt is. Megszoktam, hogy apám, a tekintélyes újvidéki művész nevét védeni kell. Meg jobb, ha nem szólok.

De akkor miért szól a negyvenkettesről? Beleverték? A lágerben és a börtönben. Olyannyira, hogy a hazáját, melyet most nem is tud megnevezni, képes volt otthagyni, de a saját bánatát, gyászat képtelen még anynyi kilométer távolságban is kimondani. Amikor végre egészen sarokba szorítva csak szóvá teszi, amit tud, nem tud leállni, mondja végtelenül, belehevülve, részletesen és végletesen, átesve a ló túloldalára. Most már mindent ő akar a legjobban tudni.

Ezért jobb, ha nem az érzelmeink uralkodnak el, amikor ilyesmiről beszélünk, hanem az értelmünkre hallgatunk. Csak az nagyon nehéz. S minél tovább hallgatnánk, annál nehezebb lenne.

A láng őrzése

Vinczer Pétertől, a Szabadkáról Torontóba szakadt ékszerésztől kapok ajándékba egy könyvet. A sok könyv közül egy, veszem kézbe, s már látom is, hogy nemcsak egy a sok közül, hanem hasonlót láttam már itt a kontinensen néhányat, csak ennek megtévesztő a címe: Órizzétek a lángot - a magyarságot. Kiadója az Egyesült Magyar Alap. Emlékkönyvnek szánták, nevezik is, de telefonkönyv is, Toronto város és Ontario tartomány részleges magyar címtára. Egy ilyen kis füzetecske rengeteg információval szolgál.

Itt van például a kanadai magyar egyesületek név-, telefon- és címtára. Harminckét szervezet található benne. A vancouverit nem is találom, tehát nem teljes a címtár. Következik egy másik hasonló rovat: „Torontói magyar orvosok, akik e könyv megjelenését anyagilag támogatták”, tizennyolc név következik. Persze jóval több a magyar orvos Torontóban, de aki a kiadványra nem adott pénzt, annak nem említik a nevét. Hasonlóképpen említ hat fogorvost és egy pszichológust.

Mennyit tehet egy szervezet, egy egyén a nagy idegen tengerben a nemzeti tudat megtartásáért? Mit ér, hogy a már említett Vinczer Péter, aki arról nevezetes, hogy szakmájában, az aranyművességben használatos hidegen hegesztő gépet szerkesztett, s nála rendel a kanadai hadsereg a fegyvernek jelvényeit, melyeket minden kanadai katonára visel? Mit használ azzal, hogy díszórát készít, számlapján Kossuth Lajossal, s nem csupán árusítja, hanem a neki kedves vendégeket megajándékozza vele? Ezt tanúsíthatom.

Mit használ egy ilyen telefonkönyvecskében egy ilyen szöveg: „Hitvallás. Magyar vagyok és magyarságomat nem országhatárok adták és országhatárok nem veszik el. Új állampolgári hűségemet régi becsületem és vele magyarságom fenntartása szavatolja. A magyar közösség életében a világon mindenütt, a szükség vagy bőség idején egyaránt részt veszek. Egyéni és családi életemben a magyar hagyományokat és a magyar nyelv használatát megőrzöm. Mindent megteszek, hogy a világ nemzetiségi mozaikjában a magyarnak jó hírnevet szerezzek. Támogatom a helyi egyházakat, szervezeteket és az országos Egyesült Magyar Alapot.”

Mit használ, kérdezzük mi itthon, akiknek nincsen már sértetlen magyar szervezetünk, otthonunk, iskolánk, intézményünk? Hitvallásunk. Van-e értelme erőlködnünk?

A könyvhöz D. Kohári József, az alap elnöke írt előszót.

„(...) A nyaraló kavicsos-homokos tóparton állt, melyet szépen elgeblyéztünk, úgyhogy a gereblye fogai párhuzamos vonalakat húztak a földön. Reggelre egy 4-5 méter hosszú keresztcsík jelent meg a gereblyezésen keresztül. Kitaláltuk, hogy a nyaraló alatt otthonos hangyák közlekednek fel és alá s a sok ezer hangyaláb estétől reggelig nyomot hagy a talajon, ékes bizonyítékául, hogy a pehelynél is könnyebb hangyaláb is nyomot hagy a földünkön.”

Van-e elég hangyalábunk nyomot hagyni itt a földön, amelyet most már művelni is képtelenek vagyunk? Útoljára akkor maradt parlagon, amikor a török jelenléte miatt elnéptelenedett e táj.

A füzetecske telis-tele van hangyalábnyomra emlékeztető jelekkel. „Miért viszem a fiamat/lányomat a cserkészetbe?” - olvasom benne az egyik hirdetést, ami egy a sok hangyalábnyom közül a miénktől sokkal kisebb termőképességgel rendelkező kanadai talajon.

„Magyar egyetemisták klubja a torontói egyetemen”: ez már egy másik cikk az évkönyvben. Megtudni belőle, hogy a torontói egyetem mintegy 30 000 hallgatója között „a diáknévsorban legalább 300-nak van magyar hangzású neve - lehet ugyan, hogy rég elfelejtettek magyarul, ugyanakkor a nem magyar hangzású nevek közt is van sok magyar. A sokfajta egyetemi diákklub közt már évek óta működik egy kis magyar klub is, amely havonta tart összejövetelt - ez nem magyar iskola, hanem közös társadalmi program”.

Ottawa Magyar Ház. Kálvin János Református Egyház. „Magyar pénzügyintézet magyaroknak. A Toronto-i Szent Erzsébet Egyházközség Hitelszövetkezet 1958-ban alakult meg. A huszonhat évvel ezelőtt elvetett mustármag nemcsak hogy kikelt, és hamarosan szárba szökken, de évről évre

gondos ápolás mellett állandóan növekedett, és ma már több mint 1200 taggal terebélyes fává hatalmasodott...”

Sorolhatnám a hangyalábnymokat sokáig. Magyar Színház, Rákóczi Alapítvány, Széchenyi Társaság, Torontói Magyarajkú Zsidók Egyesülete, Torontói Magyar Rádió ...

Nem mindenki látja a lábnyomokat. Pedig van közöttük hatalmas is meg van fél lábön járók nyoma is.

F. J. temerini származású gyerekkori cimborám fölhívott telefonon. Nem találkozhattunk, csak feleségével, aki szorgalmasan járogat a magyar rendezvényekre, ő azonban évtizedek óta éjjeli műszakban dolgozik, mert - kovács szakmát tanult - a nagy fémipari gyárban szakmájában csak így tudott az átlagosnál jóval többet keresni. Ahhoz a baráti körömhöz tartozott, aki már kereső segéd volt, amikor én még éhenkórász diák, és amikor Ternerinben vasárnap esténként az esti táncmulatságon elfogyasztott ital költségét szétosztottuk a társaságra, nekem azt mondták, hogy csak fél részt fizetek, a többit majd diplomázás után. Most szerettem volna legalább a baráti látogatással törleszteni az adósságból.

El van keseredve. Huszonhat évi, ugyanabban a kanadai gyárban töltött szolgálat után, a cég tönkrement, ő és sok ezer társa az év végéig még dolgozik, és utána munkanélküli segélyre szorul. Idehaza úgy mondaná: a szociálnónál, ott azt mondta: a velfeánál.

- De - mondja - oda nem szívesen megy a magyar és a kínai. Van itt köztünk egy portugál. Azt mondja, hogy az úgy volt azelőtt, hogy a portugálok felfedeztek egy új szigetet, kitűzték a zászlajukat, és elmentek. Azután jött egy angol, a tengerbe dobta a portugál zászlót, és meghódította a területet az angol királynak. Hát most tengerbe dobták a mi zászlónkat. A gyárat eladják ócskavasba, a tőkésünk meg a pénzén Oroszországban tizedáron épít magának másikat, és tizedáron dolgoztatja az orosz munkást.

Nem tudja, mihez kezdjen. Ő is a sok magyar szeretetház egyikébe jut? Sosem foglalkozott politikával, sőt azt tartja, hogy „a magyarok csak maradjanak a seggükön”. Ezt elsősorban az itthoniakra érti, de ott kinn is ehhez tartja magát. Felesége már olvasgat, és járogat a Magyar Házba, amely itt a kanadai magyarok között a legjelesebb nemzeti intézmény. Az évkönyvben így említik: „A Toronto környéki, illetve az ontariói magyarság otthona... Rendezvényeiket a Kultúrközpontban tartják: a Kanadai Magyarok Szövetsége, a Kőrösi Csoma Sándor Történelmi Társaság, a Női csoport, a Kodály Táncegyüttes, a Bácska-Bánáti Kör, a Magyar Nyugdíjas Klub, a Magyar Horgász és Vadász Egyesület, a Magyar Helikon Társaság, a Magyar Mérnök Egyesület, a Torontói Magyar Kertészek és a Hargita Kör.”

Igazi magyar ház. Olyan, hogy akik ide járnak, azok annyian vannak, hogy valamilyen hangyalábnymot hagynak maguk után. Olyan ház, mint amilyen nekünk is kell itthon. S amilyen számtalan épült e tájon, csak elvették tőlünk, elhagytuk, elfelejtettük, hogy van, de amelyekbe vissza kell mennünk.

A fővárosban

A világ fővárosa Washington. Az egyetlen. Nem volt ennyire főváros eddig még egyetlen másik sem, némelyiknek több versenytársa is volt ezt a címet illetően, Washington azonban egymagában, szinte árván az. Majd két hónapi amerikai és kanadai utazgatás, beszélgetés, ismerkedés során mindenütt mindenki panaszkodott, hogy nagy a gazdasági pangás, akkora az államadósság, hogy abba belerokkan még a hihetetlen gazdasági és szellemi potenciállal meg sok minden egyébbel rendelkező USA is. Washington annyi pénzzel rendelkezik, hogy ... Mennyivel rendelkezik? A második világháború után megvette Németország nyugati részének békés gazdasági fejlődését. Mérhetetlennek tűnő erejét addig versenyeztette a fegyverekkel legyőzhetetlen Szovjetunióval, hogy szinte szétporlasztotta a versenyben, most már féltő, hogy milyen nagyon tönkrement. Néhány hónappal ezelőtt Zürichben sétálgattam Sebestyén István ottani új barátommal. A pályaudvar utcájában nézegettük a többszörös biztonsággal őrzött ékszerboltokat meg a banképületeket. „Annyi arany van itt a pincékben a föld alatt, hogy majd beszakad alatta a talaj” - jegyezte meg István. Néhány nappal washingtoni tartózkodásom után New Yorkban vitt a kocsiján Hámos László ottani új barátom. Valahol az Ötödik sugárút vagy a Wall street elején lehettünk, amikor László a sok banképület között haladva azt közölte, hogy sehol annyi pénz nincsen ilyen kis területen fölhalmozva, mint itt. Az ilyesfajta kincseket, értékeket mozgatják a világhatalmak, hogy a világ fővárosa olyan nyugodt életet éljen, mintha nem lenne sem balkáni válság, sem afrikai éhség, sem a porába omlott kommunizmus helyén tátongó úr, mely elnyeléssel fenyegeti a világ nyugalalmát.

Washington éli a maga külön életét. Csakugyan külön világ ez. Mintha az itt kitenyészett, a világ legnagyobb hatalmát irányító és bénító bürokrácia hada nem a recessziótól rettegő kis és nagy, törpe és gigantikus vállalkozók adójából élne. A recesszió majd csak utólag mutatja hatását. Hivatalnokokat itt nem a visszaesés, hanem a garnitúraváltás miatt

fognak elbocsátani. Ezek fogják szedni a sátorfájukat, mert jön helyükre a győztes Clinton vezető gárdája.

Bizonyos washingtoni rétegek ebből mit sem éreznek, és mit sem törődnek vele. A repülőtéren itt is a helyi magyarok egyike vár. Kovács Árpád vállalta ezt magára, s azt is, hogy néhány napra szállást ad a még nem egészen kész házában, amelyet éppen úgy egymaga épít, mint minden feltörekvő vállalkozó szellemű ember a világon. Arra neki nincsen pénze, hogy csempézó vagy betonozó munkást vegyen maga mellé, de Kelet- és Közép-európai Kereskedelmi Csoport nevű cégébe tudj' Isten, hány ezer dollárt ölt már bele, várva, hogy majd csak sikerül valamit ki is venni belőle. A washingtoni repülőtéren másodmagával vár rám, vele van testvérbátyja, István, aki éppen útban van Rhode Islandből Atlantába. Lányuk ez utóbbi városban él, s most ők is a közelében telepednek le. A berendezést egy teherautó szállítja, ők meg a személykocsin utaznak, s ha már utaznak, kis kerülővel meglátogatják a testvért. Nem akármilyen a foglalkozása Istvánnak: üvegszálkábel gyártására szolgáló gépeket készít gyári alkalmazásban. Otthon, Erdélyben, de még az egész Romániában és a környező államokban micsoda hasznót lehetne hajtani ilyen tudással az államnak! Mit tehetnek: sem István tudására, sem Árpád vállalkozó szellemére odahaza nem volt szükség, Amerika ingyen kapta a két jó szakembert. A sok millió, akiket így kapott. Sokat beszélgetünk Árpáddal a rövid idő alatt vállalkozási kedvről és törekvésről. Elmond egy történetet.

Otthon járva Erdélyben, feltűnt neki, hogy sehol a környéken nem foglalkozik senki burgonyaszelet-sütéssel. Pedig van hozzá olaj és zsír, van burgonya, üzemanyag, és van éppen elég szegény munkanélküli meg még több olyan ember, aki megvinné az utcai árustól a sült burgonyát. Nosza gondolt egyet, s vitt magával egy sütőmasinát, ott-hagyta ingyen valami ismerősénél. Várta, hogy majd csak érkezik már a hír: beindult a sütés, megy az üzlet. Nem érkezett a hír. Végül, mikor ismét hazament látogatóba, megtudta, mi a baj. Az ismerős, akinél a gépet hagyta, magából kikelve méltatlankodott, hogy hát hogyan képzeled el Árpád a dolgot. Ő talán háton hordja a burgonyát meg a sütőt? Vegyen neki Árpád egy megfelelő autót is!

- Olyan a baj - szögezi le a tanulságot -, mintha mi egy emeleti lakást szeretnénk berendezni, de akiknek visszük a berendezést, azok meg a földszinten várják. Ezt a szintkülönbséget kellene áthidalni.

A szintkülönbség áthidalására alakult nemrégén sok magyar szervezet. Egész Amerikát átfogó szervezetek. Ezeknek egyikében tevékenykedik Koszorús Ferenc jogász. Cikkeket, tanulmányokat ír és publikál tudományos folyóiratokban és napilapokban. A volt Jugoszlávia térségé-

vel foglalkozó egyik cikkében ezeket olvasom: „Az igazi béke és stabilitás abban a térségben nem szavatolható, csak úgy, hogy teljes mértékben tiszteletben tartjuk a demokratikus elveken alapuló önrendelkezést. Az Egyesült Államok látványosan helyreállíthatja ezen elv iránt hetvenkét évvel ezelőtt meghirdetett elkötelezettségét, amikor szerencsétlenségünkre a Duna menti régióban az önrendelkezés csak elvétve jutott kifejezésre.”

A sokféle szervezet már módszeresen figyeli azt, ami velünk, itteni magyarokkal történik. S terjeszti hírünket meg a minket sújtó intézkedések hírét. „Az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége megdöbbenéssel vette tudomásul a Vajdaságból és Budapestről származó hírek alapján, hogy a szerb kommunista kormány újabb, több mint 37 500 szerbet szándékszik magyarlakta falvakba telepíteni a Délvidéken. A hír vétele után az AMOSZ felhívta erre a Helsinki Bizottság, az Amerikai Külügyminisztérium és a Kongresszus külügyi bizottságának figyelmét.”

Kovács Árpád házának bejáratánál egy út menti feszület falragasznyi képe. Jól olvasható rajta a feszület alá írt szöveg: „Keresztviselő Krisztusom Tanítsd meg székely népemet, hogy nagy lélekkel hordozza keresztjét.” Árpád a Székelyföldről emigrált. Nem volt alkalmam Pásztor László lakásán járni. Ő az Amerikai Magyarok Országos Szövetségének elnöke. Egészen rövid beszélgetésünkről is csupán a washingtoni magyar házban tőle kapott névjegykártyára írtam néhány szót: A demokratikus sajtó; eleméri.

Az első feljegyzés értelmezése: minket, ellenzékieket s külön még minket, kisebbségeket az embargó kétszeresen, többszörösen sújt. A rezsimhű sajtóról a rezsim most is gondoskodik, a rendelkezésre álló csekély eszközökből mi alig részesülünk, így teszük tönkre a Magyar Szót. Kezdeményezni kell az ENSZ-ben, hogy a zárlat alól mentesítsék a demokratikus beállítottságú szerbiai sajtószerveket. Itt Washingtonban, ahol akkora hatalom koncentrálódik, mint soha sehol még a világon, egy ilyen érv hat, különösen, ha megtámasztjuk olyan bizonyítékokkal, melyekkel én is szolgáltam, elmondván, hogy Warren Zimmerman volt amerikai belgrádi nagykövet, aki nem sokkal visszahívása előtt tiszteletét tette szerkesztőségünkben, éppen akkor, amikor a legnagyobb szükségünk volt erre, visszatérvén Washingtonba, egy kérdésre válaszolva kijelentette, hogy igenis van még demokratikus sajtó a maradék országban: a Borba és a Vreme Belgrádban, a Panorama Titogradban (azóta Podgorica lett ismét) és a Magyar Szó Újvidéken. Az esetről annak idején tudósított washingtoni kollégánk, Purger Tibor, aki itt az amerikai fővárosban egyik kalauzum és vendéglátóm. Ez a számunkra oly jelen-

tős minősítés nem jutott el az itteni vezető magyarok fülébe, amiből egyértelmű volt közös következtetésünk, hogy ha már ekkora erőfeszítéssel tudósítót tartunk itt, akkor az újságunkból is el kellene juttatni ide néhány példányt. A gazdasági zárlat ellenére is.

A második megjegyzés arra vonatkozik, hogy ez az egész elképzelés könnyen megértésre talál itt azoknál, akik ebben nekünk támogatóink lehetnek. Pásztor László a mi Elemérünkön született, s ha nála otthon is van a falon egy út menti feszület képe, akkor az esetleg bánáti útkeresztről készült. S minket kér a kereszt viselésének bölcsességére.

Történelmi tanulmány Indianapolisban

Álmomban sem gondoltam volna, hogy egyszer felhív telefonon egy amerikai egyetem, és meghívnak, hogy nem is egy, hanem három egyetem történészei előtt beszéljek a következő témáról: Magyarok a volt Jugoszláviában. A két napig tartó tanácskozásnak ez a téma csak egyik pontja volt, a fő tárgykör, amelynek keretébe a ránk vonatkozó rész is tartozott, így hangzott: Nemzetiségi konfliktusok Kelet-Közép-Európában és a volt Szovjetunió. Témám úgy ágyazódott ebbe bele, hogy volt egy összekötő rész: A volt Jugoszlávia és Magyarország.

Nehezen tudjuk elérni, hogy amerikai tudományos összejövetelen rólunk beszéljenek, a kínákozó alkalmat nem szabad elszalasztani. Még-hozzá az alkalom úgy adódik, hogy szinte mindent tálcán adnak, mint a sült galambot. Az eredeti terv szerint október másodikától Newarkban és a közvetlenül mellette fekvő New Yorkban kellett volna tartózkodnom, az előadást innen négy állammal nyugatabbra kell tartanom, ami légvonalban is vagy hétszáz kilométer, oda kell repülni, át is kell szállni Daytonban. Időzünk is itt valamennyit az összeköttetésre várva, mert a USAir expressgépe csak húsz perc múlva indul. Jegyet, szállást, tiszteletdíjat, mindent az egyetem fedez. Maga a menettérti jegy a különféle melléköltségekkel Newark és Indianapolis között 545 dollár. És ezt a mi érdeklünkben fedezi a három indianapolisi egyetem.

Várakozás közben Daytonban egyre töprengek. Hiába ismerős a város neve, csak nagy sokára jut eszembe, miről. Még utam kezdetén jegyeztem föl róla valamit, amiről Jeszenszki István beszélt a szomszéd városban, Cincinnatiiban: a daytoni Bognár Béla írja az itteni magyarok történetét. A századfordulón talán a legerősebb magyar közösség volt az

egész Amerikában. Ma is vannak vagy tízezen, akik magyarnak vagy magyar származásúnak vallják magukat. Vasárnaponként délelőtt kilenctől délután háromig magyar műsört sugároz egy helyi rádió. Már-már alig érthető magyar összekötőszöveggel főleg magyar népdalt, nótát és angol nyelvű reklámot hallhatunk.

Mennyi ilyen lehet még Amerikában!

Indianapolisban chicagói szállásadóm és barátom - ilyen helyzetben nehéz lenne nem összeharátkozni itteni magyaroknak és otthonról jött vendégnek -, Sass Marci fia, ifjabbik Sass Marci vár rám. Vagy kétszáz kilométert kell kocsikázni a tanácskozás színhelyéig, a Brown County State Park területén levő Abe Martin Lodge kirándulóhelyig. Útközben megbeszéljük a taktikát, hogy ő fog bevezetőt tartani a Magyarok Közép-Európában témához, én pedig a volt jugoszláviaiakról fogok szólni.

Marci építészeti egyetemi hallgató, harmadéves, tehát ez a téma szakmai érdeklődését tekintve elég messze áll tőle. De édesapja is építész, és mégis ő volt az Itt-Ott egyik fő mozgatója. Az ilyen neveltetésű amerikai magyarok betéve tudják azt, amit egy ilyen tanácskozáson erről a témáról tudni kell. Mit is kell tudni? A magyar történelem vonatkozó részét. Azt pedig Marci, ha máshol nem, megtanulta az amerikai magyar cserkészeknél. A cserkészeknél, akiknek a szervezete az egész nyugati magyarság között igen fejlett, s kínálják a támogatásukat, hogy segítenek megszervezni nálunk is, csak adjak hozzá megfelelő címetet. Ők is adtak nekem, sajnos, én egyedül csak az Újvidéken élő Horváth-Militicsi Szabolcs nevét tudtam adni.

Marci druszáménál sokkal nagyobb az én gondom. S nem is a nyelvi nehézségekre gondolok, mert a szöveget ő majd angolosítja, hanem hogy mit mondjak ezeknek a történész tanároknak, kutatóknak, akik talán most hallanak először első kézből vajdasági magyar tervekről, gondokról, történelemről. Van itt sok amerikai születésű tudós, van köztük ázsiai, afrikai származású újabb bevándorló, akik nem biztos, hogy észreveszik, ha valamit tévesen mondok, de van itt a zágrábi egyeterről is egy tanár, dr. Duško Sekulić, ő bizonyára észreveszi. Tömören fogalmazva ílyet mondtam:

- Az első Jugoszlávia megalakításakor minden délszláv nép természetesen az új államalakulatba akart tartozni. Az itt élő kisebbségeket azonban sem akkor, sem azóta soha senki nem kérdezte meg, hogy mi az óhajuk. Jelenleg erre vonatkozóan már van kidolgozott tervünk, amely olyasfajta önrendelkezési jogokat biztosít számunkra, amelyek szinte irrelevanttá teszik, hogy milyen országban élünk, hogy hol húzódik az országhatár. Mi tehát nem azzal foglalkozunk, hogy hol húzzák meg az országhatárokat vagy hogy megváltoztatják-e azokat, hanem azzal, hogy

megszerezzük mindazokat a jogokat, amelyek a nemzetközileg elfogadott elvek alapján minden népcsoportnak kijárnak. Ennek a törekvésünknek már vannak eredményei, többek között az, hogy képviselőnk meghívót kapott azokra a nemzetközi összejövetelekre, amelyeken a volt Jugoszlávia sorsát intézik.

Az előadás után nem tudtam nyomban felmérni, mennyire értették meg, amiről beszélek, és hogy mennyire érdekli őket ez az egész. Az utána következő kérdésekből azonban már megállapíthattam, hogy igenis érdekli őket. Görög, török, olasz származású jelenlevők kérdezgettek. Magyar kérdező nem akadt, mert csak ketten voltunk: ifj. Sass Marci meg én. A kérdezők látni akarták azt a térképet, amelyről mostanában beszélünk: mi maradt a volt Jugoszláviából, de ezt természetesen nem tudtuk megmutatni, mert úgy tudom, abban az időben még az itthoni iskolásgyerekeknek sem volt meg, de látni akarták azt a másikat is, mely a századelő itteni államhatárait ábrázolta.

New Brunswick magyar élete

Néha könnyű dolga van a messziről jött újságírónak. Új barátai elhalmozzák dokumentumokkal, publikációkkal, tanulmányokkal, versekkel, könyvekkel, s az élményekbe ágyazva csak idézni kell őket. Legnehezebb az egészben mindezt gyorsan megemésztetni, hogy azok elé legyen tálalható, akiknek a riporter szánja az idézetet és az élményt. Az itthoni magyaroknak.

New Brunswick kisváros a szövetségi államok között az aprók közé sorolható New Jersey államban. Itt tanít az egyetemen egyik vendéglátóm, Nagy Károly. A montreali Corvin Kiadónál jelent meg 1988-ban az a kötete, amelyben a világ magyarságának helyzetével foglalkozik. Érdekes tapasztalatom, hogy a nyugati magyarok vagy teljesen gettósított életet élnek, s akkor nem látják mindannyiunkat világméretekben, vagy éppen világlátottságuknak köszönhetően már-már világpolgári látókörrel rendelkezve egyetemes magyarságban gondolkodnak s tesznek. Ez utóbbiak közé sorolom Nagy Károlyt. Könyvében így ír:

„Volt idő, amikor a nyugati magyar csoportok működését az önérdékszolgálat, az éles és többnyire hatástalan emigráns-politikai szólamhadviselés meg az egymással szomszéd váranként viszálykodó ádáz ellenségeskedés jellemezte leginkább ... De ha a tömbökből a nyugati magyar archipelágóba látogató csak ezekről a jelenségekről vesz tudomást és tudósít, vagy ha magyarországiak csak a »magyar átok« verte széthúzást

emlegetik, akkor fel kell hívjuk a figyelmüket arra, hogy észre kell vegyenek legalább négy újabb jelenséget is a nyugati magyar szigetek működésében. 1.) Majdnem teljesnek mondható a közmegegyezés a Nyugat magyarsága köreiben az összmagyarság legfőbb érdekei tekintetében - tehát abban, hogy idegen hatalmaktól vagy elnyomóktól független, szabad, demokratikus, és létszámában, nemzeti tudatában, gazdasági és szociális helyzetében gyarapodást biztosító életre van szüksége a magyarságnak ... 2.) Egyre kevésbé hangoztatott cél a »nagy magyar egység« megteremtése, az uniformizált nézetazonosság és módszerazonosság türelmetlen követelése ... 3.) Egyre több magyar sziget, egyesület, csoport és egyén vállal ... olyan feladatokat is, amelyek az összmagyarság érdekeit előmozdítják ... 4.) ... egyre hatásosabb a nyugati magyarság kulturális, tudományos, társadalmi, gazdasági, üzleti és helyi politikai működése, amelynek révén az egyetemes magyarság érdekeit egyre több területen tudja ismertetni, hangoztatni, »felvezetni«, néha már elfogadtatni, sőt alkalmasint érvényesíteni is.”

Nagy Károly Fekete Pállal, a másik itteni vendéglátómmal együtt alapító tagja annak a szervezetnek, amely alkalmat adott, hogy ide is elhozzam hírünket. Magyar Öregdiák Szövetség - Bessenyei György Kör - ez a neve a szervezetnek. Alapítási évük 1957, azóta foglalkoznak magyar ügyekkel, olyan előadókat invitálva maguk közé, mint Csoóri Sándor, Faludy György, Illyés Gyula, Sütő András, Kányádi Sándor, Weöres Sándor az írók, költők közül, Antall József és Jeszzenszky Géza a politikusok közül. A szervezet fennállásának első harminc esztendejében 171 előadó vendéget hívott meg, s híre eljutott az Egyesült Államok elnökéhez is, akinek levelet írtak, hogy 1989. július 11-13. közötti budapesti tartózkodása idején látogassa meg az azóta már felszentelt 301-es parcellát.

A The New York Times 1992. június 28-i számában riport jelent meg Miből él a magyar büszkeség címmel. „A megnyitó ceremónia még nem vette kezdetét, de a város déli része már zsúfolva van. Egy kis csoport zenész és táncos, észak-magyarországi palóc népviseletben tülekszik kifelé a helyi ünnepség épületéből, életvidáman heherészve magyarul, és fittyet hányva a tavaszi zápor után maradt tócsákra. Ahogy irányt vesznek az élelemmel és süteményekkel rakott asztalok melletti embercsoportokon át az ideiglenes színpad felé, a közeli templomok harangjai egyszerre megkondulnak, jelezvén, hogy hivatalosan kezdetét vette az ünnepség. Szél söpör végig a folyón, de ez nem a romantikus Duna vagy angol nevén a Danube, mely elválasztja az ódon Budát a modern Pesttől, hanem a sokkal kevésbé romantikus Raritan folyó. Jóllehet közel negyven éve, hogy a magyar bevándorlók utolsó jelentős csoportja megérke-

zett, a New Jersey közepén fekvő New Brunswick megmaradt a Kelet-Európán kívüli legnagyobb magyar településnek. A minden évben szokásos magyar fesztivál, amelyet az idén a hónap elején tartottak, elegendő bizonyítékkal szolgált, hogy a helybeli magyarok, noha kevesebben vannak, mint valamikor voltak, megmaradtak a város integrális részének. Nehéz megmondani, hány magyar-amerikai él most New Brunswickben. Dr. Molnár Ágoston, a Magyar Hagyományok Központjának igazgatója 3200-ra becsüli számukat, ami a város lakosságának mintegy nyolc százalékát teszi, szemben az 1980-as tíz százalékkal."

A terjedelmes riport beszámol a magyarok ottani életéről, történetéről, és ilyen romantikusan fejeződik be:

„A közelemben két fiatalember futballról beszélgetett, hol magyarul, hol angolul, latolgatják a küszbönálló nemzetközi találkozó kimenetelét a pillanatnyilag halovány magyar nemzeti válogatott és egy másik európai csapat között.

- Kétségtelen a magyarok győzelme, kettő: nulla - jósolta az egyikük magabiztosan, és szinte ösztönösen kiszaladt a száján: „Hajrá, magyarok!” (Az angol eredetiben betű szerint ilyen hibákkal: Hajra magyarök - Go Hungarians!)

Hosszú amerikai utam beszámolójának befejezéséhez ez nem is lenne rossz biztatás, csakhogy ilyen csatakiáltással futballmeccset sem lehet nyerni, ha nincsen hozzá megfelelően képzett és felkészített csapat. Magyar mérkőzést nyerni másként kell; ezt a most kínálkozó történelmit, mely már folyamatban van az anyaországban. Másként az egyre szorosabban hozzákötődő emigránsoknak meg a Magyarországra hál' Istennek immár nyílt arccal feltekintő kisebbségieknek is. Valahogyan úgy, ahogyan Csoóri Sándor fogalmazta meg a Nagy Károly könyvéhez még 1988-ban írt előszavában, Bibó Istvánt idézve: „Ő csakugyan nem fél a »más véleményűektől, a más nyelvűektől, a más fajtájúaktól, a forradalomtól, az összeesküvésektől, az ellenség ismeretlen gonosz szándékaitól, az ellenséges propagandától, a lekicsinyléstől és egyáltalán mindazoktól az imaginárius veszedelmektől, amelyek a z á l t a l válnak valódi veszedelmékké, hogy f é l ü n k tőlük.«”